

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

58. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2011/01

Tartalom

Ajánló

DRÓTOS László: **Tudásbázis**

Cikkek

TAKÁTS Béla: A digitalizált mikrofilmek szolgáltatásának egyik alternatívája: a kétrétegű PDF	3
BÁTFAI Norbert – BÁTFAI Mária Erika: Virtuális könyvtáros segítheti majd a kutatókat kézírataik beküldésében a Debreceni Egyetemen	10
DÁVID Adrienne – DRÓTOS László: Adattármustra. Mozgóképek 2.	15

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

Ezer év, három kötet, egy életműszelet (Gerő Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia, 996–2007) (Ism.: Fehér Miklós)	29
VULLO, Giuseppina: A digitális könyvtárak értékelésének általános megközelítése (Ref.: Drótos László)	30
ZIMERMAN, Martin: Könyvtári számítógépeink védelme (Ref.: Drótos László)	33
TERRA, Ana Lúcia: Kik használják az európai információt? Egy összehasonlító kutatás eredményei (Ref.: Kovácsné Koreny Ágnes)	36
PATUELLI, M. Cristina – RABINA, Debbie: Hogyan hat az e-könyvolvasó az olvasói szokásokra? (Ref.: Dancs Szabolcs)	41

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 58 • 2011/01

Summaries

TAKÁTS, B.: One alternative of providing digitised microfilms: two-layer PDF 3

Some of the county libraries in Hungary have received a grant support to purchase digitised copies of the microfilms of local newspapers published at the late 19th and early 20th centuries. The grant also covered the purchase of special software for further processing the images prepared by the national library, i.e. for enabling full-text searching, using bookmarks etc. The article reviews the main operations to be executed by these software products, and summarises the knowledge required to perform related tasks. As a result of the project, the grant winner institutions will be able to provide on the internet such materials which have till now been accessible with difficulties and in a circumstantial way only.

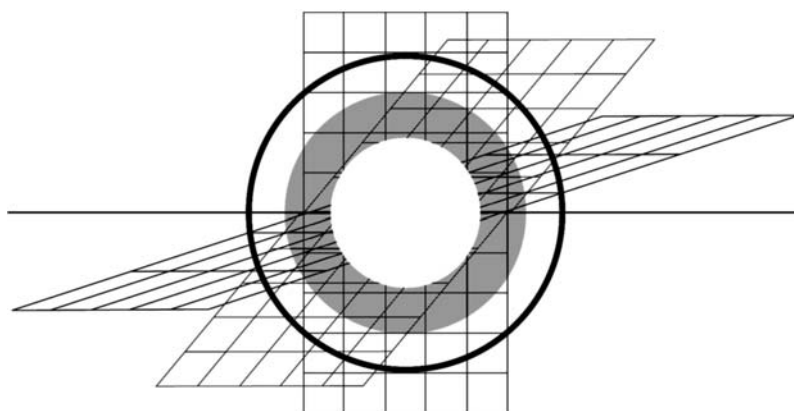
BÁTFAI, N. – BÁTFAI, M. E.: Virtual librarian at the Debrecen University to assist researchers to submit manuscripts..... 10

The authors have started to create an AIML (Artificial Intelligence Markup Language)-based Hungarian-language chat robot to assist researchers in submitting scientific manuscripts, especially to journals in computer science. Their broader aim for the future is to analyse the experience with the knowledge base under development.

Using this chatterbot in library reference service is worth considering, as regards both the online catalogue and the library homepage. The chat bot was named after a Hungarian king, Könyves Kálmán (Coloman, the Book-lover). It could help to transmit general, library-related information and could present library services via an interactive interface; thus patrons could contact a virtual librarian on a 24/7 basis.

DÁVID, A. – DRÓTOS, L.: Scrutiny of Hungarian databases. Film libraries 2. 15

In the series "Scrutiny of Hungarian databases" independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

Takáts Béla

A digitalizált mikrofilmek szolgáltatásának egyik alternatívája: a kétrétegű PDF

2010. február 4-én az Országos Széchényi Könyvtárban előadást tarthattam a helyi lapok digitalizálásának lehetőségeiről, a kétrétegű PDF-ek készítésének mikéntjéről, illetve ezek könyvjelzőzésének lehetőségeiről. Bár az eljárásban nincs semmi új és meglepő, talán érdemes írásban is összefoglalni az ott elhangzottakat, hogy 1. az itt leírtak kellően felboszszantsák az e kérdésekhez jobban értőket és hozzászólásaik nyomán kollégáim újabb ismereteket szerezhessenek, és/vagy 2. választ adjanak az előadáson el nem hangzott, vagy az azóta hozzám érkezett kérdésekre.

Miről is van szó?

Néhány városi könyvtárnak – egy állományvédelmi digitalizálási program keretében – módja nyílt az Országos Széchényi Könyvtártól (OSZK) megrendelni a helyi lapjaikról készített mikrofilmek digitális másolatait, illetve megvásárolhatta az ABBYY FineReader (Professional Edition) optikai szövegfelismerő rendszer 9.0-ás, valamint az Adobe Acrobat Pro szintén 9.0-ás verzióját. A támogatás elnyerésének feltétele volt, hogy a számítógépes programok segítségével a hírlapokról, folyóiratokról készült képeket használatra, kutatásra tegyék alkalmassá, tegyék lehetővé munkájuk eredményéhez a minél szélesebb körű hozzáférést.

Mi tehát a teendő a programok megvásárlása és a mikrofilmek digitális másolatainak megrendelése, megérkezése után?

Nézzük meg, mink van (és hogy veheti hasznát szinte azonnal az olvasó)

Ahhoz, hogy lássuk, mit kaptunk az OSZK-tól, először is szükségünk lesz egy képnézegető programra. Erre a célra az ingyenesen, magyarul nyelven is használható IrfanView programot ajánlom¹.

Ha e programmal megnyitjuk és megnézzük a képeket², először is azt tapasztaljuk, hogy egy kép két újságoldalt tartalmaz és ennek következtében szükségszerűen találunk olyan képeket, amelyek két lapszám egy-egy oldalát tartalmazzák. A képek tulajdonságairól a képnézegető program az *i* betű lenyomása után tájékoztat (1. ábra).

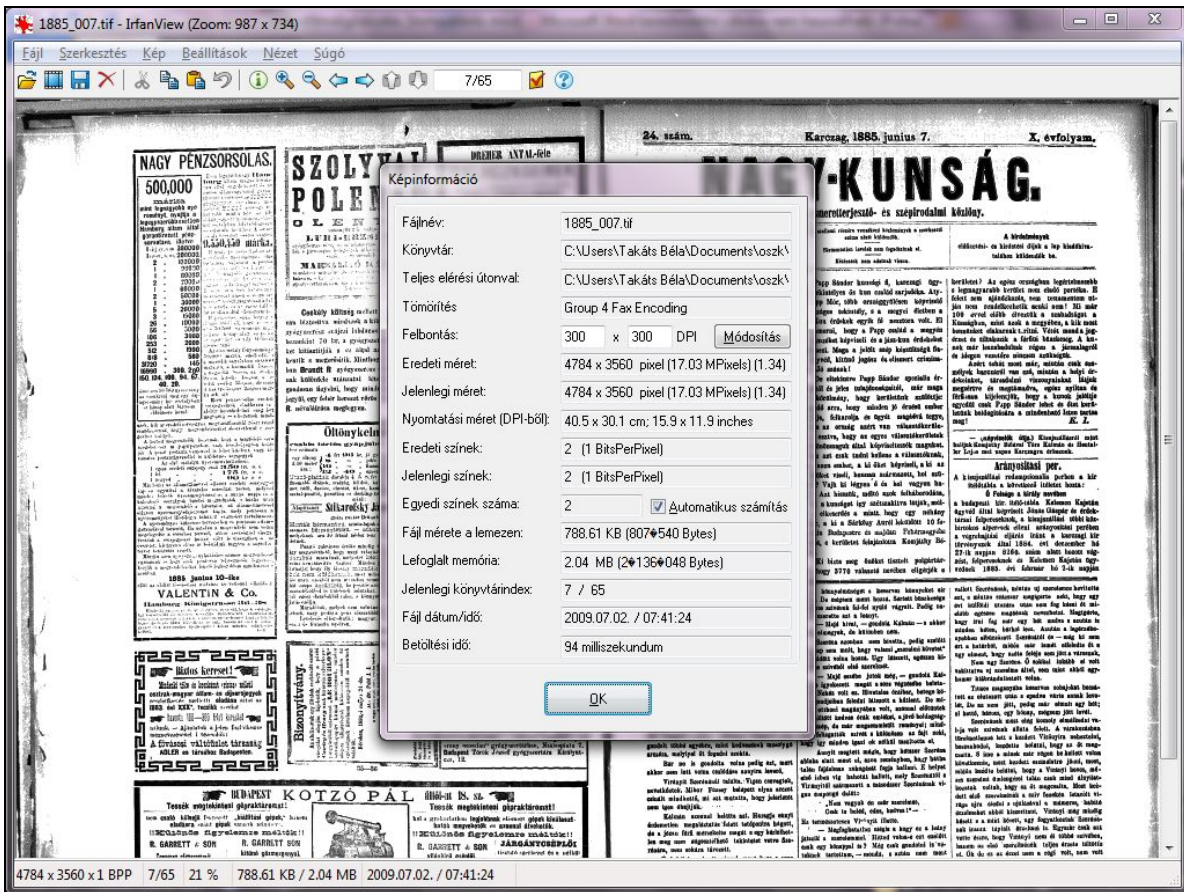
Az így nyert információkból megállapíthatjuk, hogy 300 DPI felbontású, 4784x3560 pixel méretű, kétszínű, TIF-képek állnak rendelkezésünkre.

Mit tegyünk, hogy *azonnal* szolgáltatni tudjuk szerzeményünket? Először is a megvásárolt képekről készítsünk *mentést* és gondoskodjunk az elmentett állományok biztonságos tárolásáról. Ezután rendezzük el a fájlokat egy, az olvasók számára is áttekinthető struktúrába, például így: Létrehozunk egy alkönyvtárat a lap nevével, és ebbe évenként, folyamatosan számozva helyezzük el a képeket:

```
nagy_kunsag3
  1885
    1885_001.tif
    1885_002.tif
    1885_003.tif
  ...
  1886
    1886_001.tif
    1886_002.tif
    1886_003.tif
  ...
```

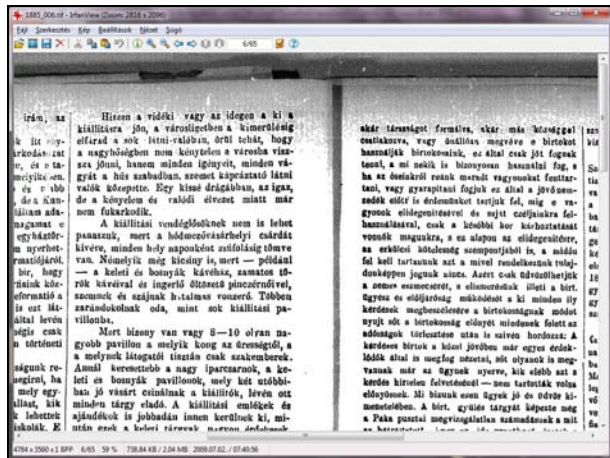
(Ehhez célszerű egy „commander” programot telepíteni és megtanulni a fájlok csoportos átnevezésének módját.) A sorszámozásnál mindig figyeljünk a kellő számú „vezető nulla” használatára (001, 002, 099, 999), hogy fájljaink sorba rendezése megfelelő legyen!

Olvasóink így – a mikrofilmmel szemben – egy kényelmesebben használható, nyomtatott és elektronikus másolatot *is* nyújtani tudó szolgáltatáshoz jutnak, ami – lássuk be – nagy előrelépés!

1. ábra Képinformációk megtekintése az IrfanView programban

E szolgáltatásunk persze még sok kényelmetlenséget okoz. Az olvashatóság érdeklében a képernyőn jelentősen fel kell nagyítani az oldalak képét, ez zavarja az áttekinthetőséget és ebből a szempontból (sem) szerencsés, hogy egy kép két újságoldalt is tartalmaz (2. ábra).

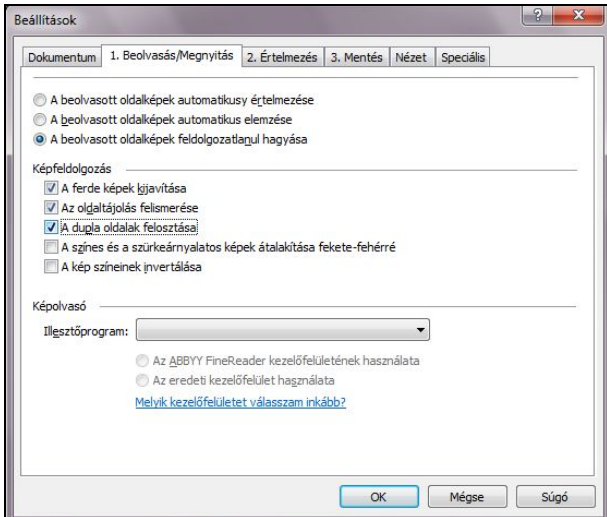
2. ábra Az eredeti képek áttekintésének nehézségei

Az információkhoz való hozzáférést az segíti igazán, ha a képeinken látható szöveget kereshetővé tesszük. Az első problémát (oldalak szétvágása) ugyan megoldhatnánk képnézegető programunkkal, egyéb célszoftverrel is, de ne tegyük. A megvásárolt karakterfelismerő program 9.0-ás verziója ezt a problémát is meg fogja oldani.⁴

Indítsuk el és győződjünk meg néhány beállításáról!

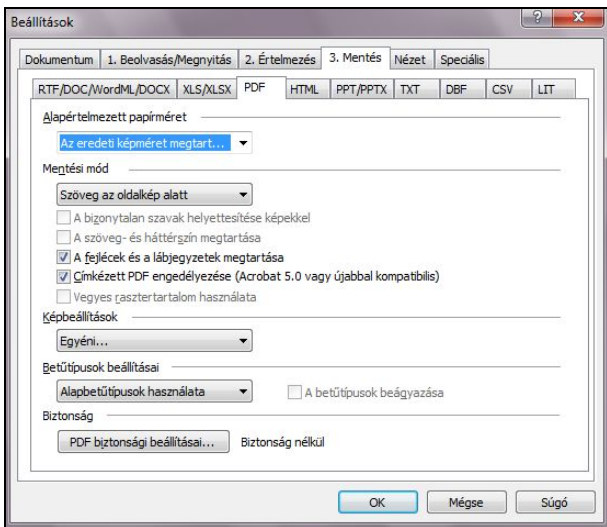
Kétrétegű PDF készítés

Az ABBYY FineReader 9.0 használata során rengeteg beállítási lehetőségünk van. Ezek közül számunkra most kettő kiemelten fontos. Ahhoz, hogy a két oldalt tartalmazó képek szétvágásával ne kelljen foglalkozniuk az „Eszközök” legördülő menü „Beállítások” pontjára kattintás után megnyíló ablak „1. Beolvasás/Megnyitás” fülén (az egérrel) tegyünk egy pipát „A dupla oldalak felosztása” felirat előtti négyzetbe (3. ábra).

3. ábra Az ABBYY FineReader 9.0 beállítása (1)

Ahhoz, hogy kétrétegű PDF-ünk (a két réteg: a kép és a szöveg) első, látható rétege a dokumentum képe legyen, a felismert szöveg pedig a háttérben maradjon, a „3. Mentés” fül „PDF” alfülén szintén győződjünk meg néhány beállításról (4. ábra).

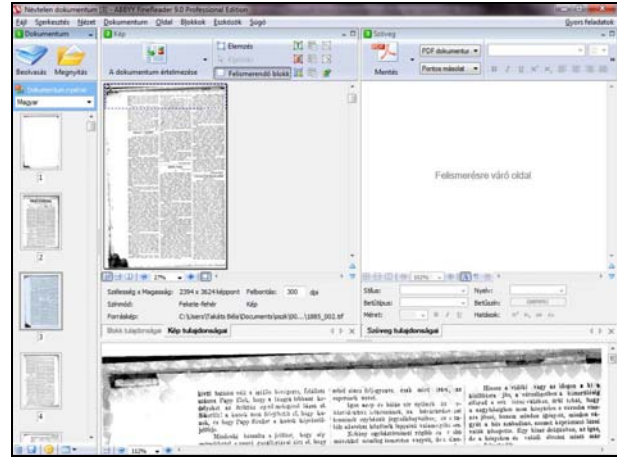
4. ábra Az ABBYY FineReader 9.0 beállítása (2)

Itt figyeljünk arra, hogy az „Alapértelmezett papírméret” pontnál „Az eredeti képméret megtartása”, a „Mentési mód”-nál pedig a „Szöveg az oldalkép alatt” opció legyen kiválasztva.

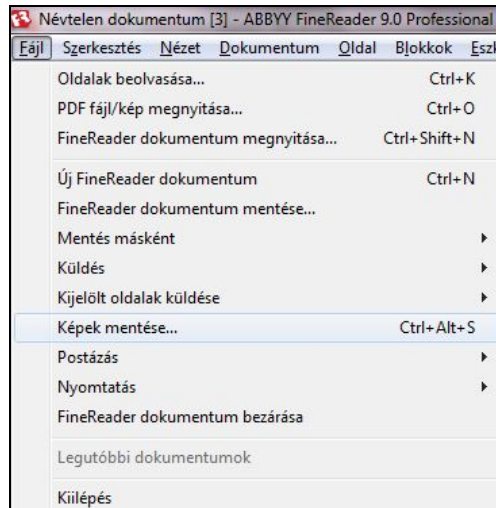
Ha e két beállításról gondoskodunk, akkor képeink betöltése után⁵ a következőket látjuk (5. ábra).

A program tehát – beállításunk nyomán – automatikusan elvégzi a képek szétvágását. Ezeket a

képeket a „Fájl” – „Képek mentése” menüpont segítségével feltétlenül mentjük el és nevezzük át őket, hogy olvasóink – addig is, míg munkánk végére nem érünk – a már említettnél kényelmesebben használható szolgáltatáshoz jussanak. (6. ábra).

5. ábra Az ABBYY FineReader használata

6. ábra Képek mentése az ABBYY FineReader 9.0 program segítségével

A képek jobb használhatósága érdekében a következő fájlstruktúra kialakítását javaslom:

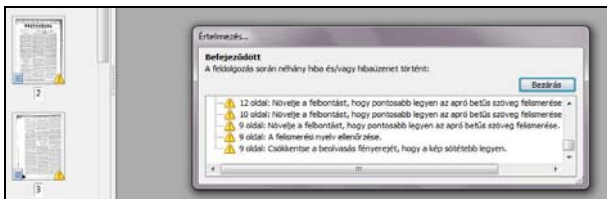
```
nagy_kunsag
1885
1885-05-31_01.tif
1885-05-31_02.tif
1885-05-31_03.tif
1885-05-31_04.tif
1885-06-07_01.tif
...
```

Azaz: megjelenés éve-hónapja-napja_sorszám. kiterjesztés. Itt se feledkezzünk meg a „vezető nullákról”. Fontos: a képeket úgy nevezzük el, hogy a majdan használandó, keresésre alkalmas PDF állományokban beazonosíthatók és igény esetén visszakereshetők legyenek, mert e képekből jobb minőségű nyomtatásokat lehet készíteni, mint munkánk leendő végeredményéből.

A dokumentumok szövegének felismertetéséhez kattintsunk a „Dokumentum értelmezése” gombra és várjunk (ill. foglalkozzunk egyéb feladatainkkal), míg a program végez a betöltött képek felismerésével...

Ez messze nem lesz hibamentes. A képernyő bal oldalán található kis képek bal alsó sarkában megjelenő, a felismerés befejezését jelző ikon mellett, a jobb oldalon feltehetően sűrűn látni fogjuk a felismerés hibáira utaló felkiáltójelet, a képernyő közepén pedig feltűnik a hibalista is (7. ábra).

Mivel a képek minőségének javítására nincs módunk, ebbe törődünk bele.⁶

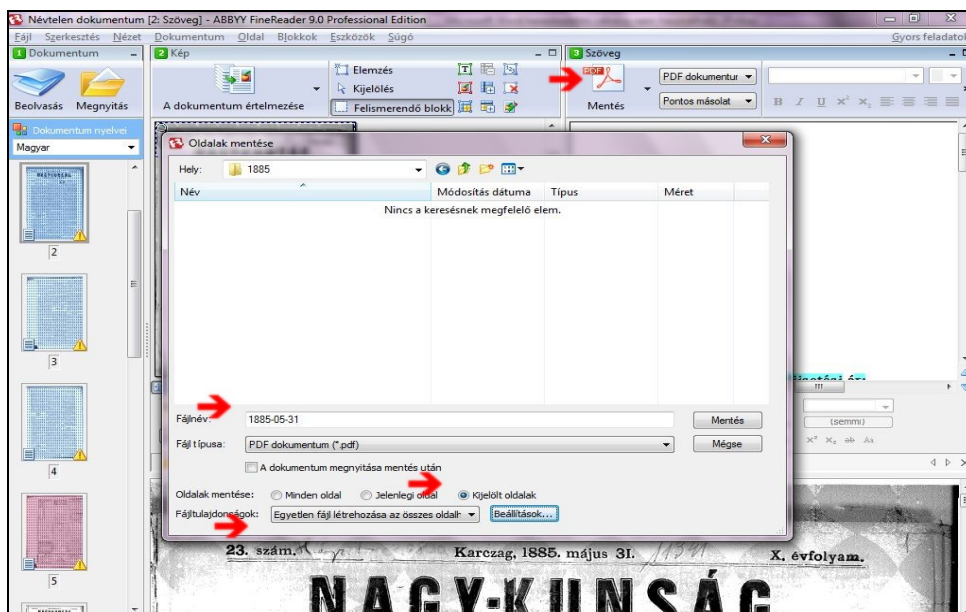

7. ábra Hibáüzenetek a karakterfelismerő programban

A felismertetés után a FineReader programban lehetőségünk nyílik a szöveg korrektúrázására. Ennek felvállalását azonban alaposan meg kell fontolni, mert irratlanul nagy munkát vállalnánk vele. Végiggondolhatjuk, kipróbálhatjuk a szöveg meghatározott részeinek (címek, alcímek, szerzők neve, szövegben szereplő nevek stb.) korrektúrázásának lehetőségeit is, mert ez később megkönnyíti a könyvjelzőzés folyamatát.⁷ A szövegfelismerő programok feltételezhetően még sokat fognak fejlődni, remélhetőleg előbb-utóbb alkalmasak lesznek 19. századi szövegek helyesebb felismerésére is, illetve talán előbb-utóbb lehetőség nyílik arra is, hogy hírlapjaink mikrofilm-másolatai helyett az eredeti kiadványokról szerezzünk be – a másolat másolatáról készítetté – sokkal jobb minőségű képeket.

Abban az esetben, ha egy lapnak csak egy-két évfolyama jelent meg egy településen, fel lehet vállalni ezt a sziszifuszi, de kétségtelenül nagyon érdekes feladatot is.

A felismert oldalak kétrétegű PDF fájlalba mentése nagy odafigyelést igényel. Érdekes lapszámonként készíteni a mentést oly módon, hogy a Ctrl gomb lenyomása mellett egérekattintással kijelöljük az egy fájlba menteni kívánt oldalakat. (Ha helyesen végeztük el a fájlok elnevezését, ezek egymás alatt lesznek!) A „Mentés” gomb megfelelő beállításával a következő ábra szerint lehet elvégezni ezt a feladatsort (8. ábra).

8. ábra Az ABYY FineReader 9.0 beállításai a PDF dokumentum mentésekor

Amire figyelni kell: helyes legyen a fájlnev (ez lehet a megjelenés éve-hónapja-napja), a „Kijelölt oldalak” előtti rádiógomb legyen bekapcsolva, és a „Fájltulajdonságok”-nál az „Egyetlen fájl létrehozása az összes oldalhoz” opció legyen beállítva.

A már elmentett oldalaknál a felismerést jelző ikon mellett megjelenik a mentést jelző ikon is (9. ábra).

9. ábra Az értelmezést és mentést jelző ikonok

Nincs más dolgunk, mint az egyenként elmentett lapszámokat egy alkönyvtárba összegyűjteni és nem megfeledezni arról, hogy a PDF fájlok használatára ingyenesen elérhető Adobe Reader program „Bővített keresés” funkciójával (Shift+Ctrl+F) az egy alkönyvtárban összegyűjtött összes, meg nem nyitott fájlban is lehet keresést végezni. A bővített keresés a későbbiekben létrehozandó könyvjelzőkre is kiterjed. Ne felejtjük el erre felhívni olvasóink figyelmét! (10. ábra).

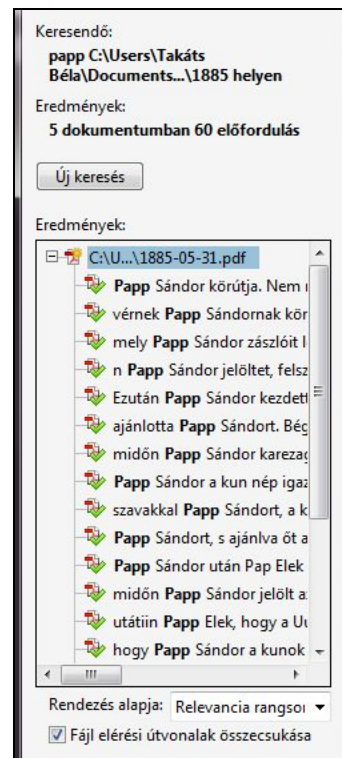
A könyvjelzőzés

Már jeleztem, hogy a szöveg felismerése nem 100%-os. A könyvjelzők készítésének célja épp ezért az, hogy a szövegben az általunk kijelölt elemek szó szerint és betűhíven kereshetők legyenek a dokumentumban, illetve hogy ezekhez a pontokhoz gyorsan „oda tudjon ugrani” a majdani felhasználó.

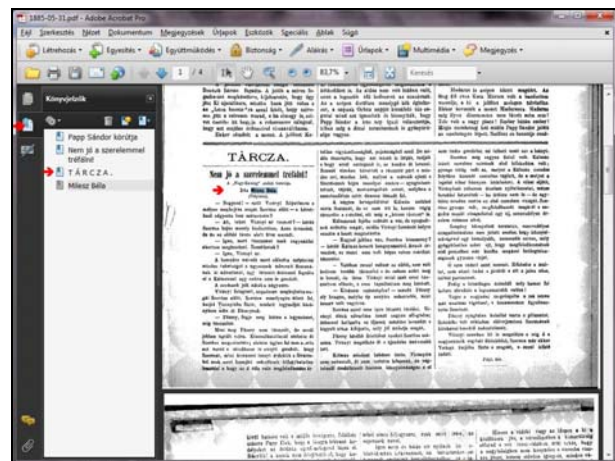
Nagy körültekintést kíván a könyvjelzőzendő elemek kiválasztása. Az alábbi példában a címek, a szerzők neve és a rovatcímek kerülnek be a könyvjelzők közé, de az elemek köre természetesen igény szerint bővíthető.

Maga a munka végtelenül egyszerű. Kétrétegű PDF dokumentumainkat megnyitjuk az Adobe Acrobat programmal, a megfelelő ikonra kattintva

láthatóvá tesszük a könyvjelző eszköztárat, a képernyőn kijelöljük azt a szövegrészt, ahová könyvjelzőt szeretnénk elhelyezni, majd megnyomjuk a Ctrl+B billentyűkombinációt... (11. ábra).

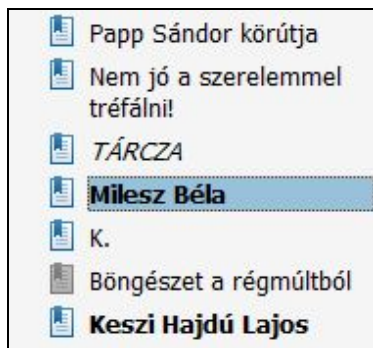
10. ábra Bővített keresés az Adobe Reader programmal

11. ábra Könyvjelzők készítése Adobe Acrobat programmal

A képen látszik, hogy például a „T Á R C Z A .” könyvjelzőt kell átszerkesztenünk TÁRCZA formára, mert a keresés csak így fogja megtalálni.

Ha az egeret az elkészült könyvjelző fölé visszük és a jobb oldali gomb megnyomása után a lokális menüből a „Tulajdonságok” pontot választjuk, a különböző kinézetű könyvjelzők megkülönböztetésére is lehetőségünk lesz (12. ábra).

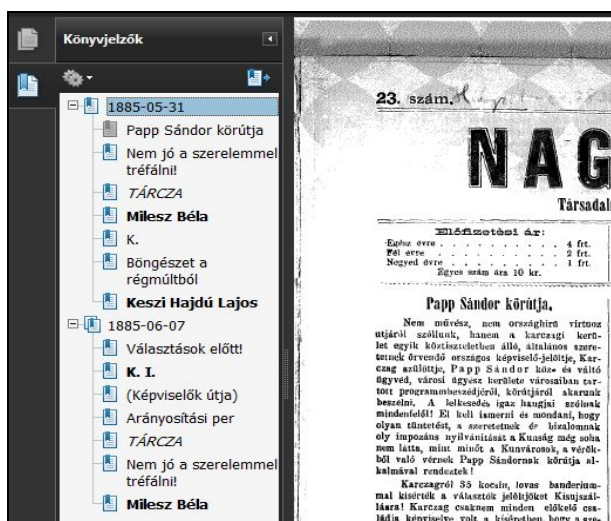

12. ábra A könyvjelzők megjelenítési lehetőségei

Ez esetben a szerző nevét félkövér, a rovatcímet dőlt, a címet normál betűvel különböztettem meg.

Ha végeztünk az egyes lapszámok könyvjelzőzésével, a PDF fájlok összevonásával a könyvjelzők listája is összevonható.

Ezt a feladatot szintén az Adobe Acrobat programmal lehet elvégezni. A „Fájl” – „Egyesítés” – „Fájlok egyesítése egyetlen PDF fájlban” lehetőség kiválasztása után a megjelenő ablakban (bal felső sarok) a „Fájlok hozzáadása...” pontra kattintás után kijelölhetjük azokat a lapszámokat, amelyeket egyetlen állománnyá szeretnénk összevonni. Az összevont fájl az Adobe Reader programban így jelenik meg (13. ábra).

13. ábra Az összevont könyvjelzők megjelenése

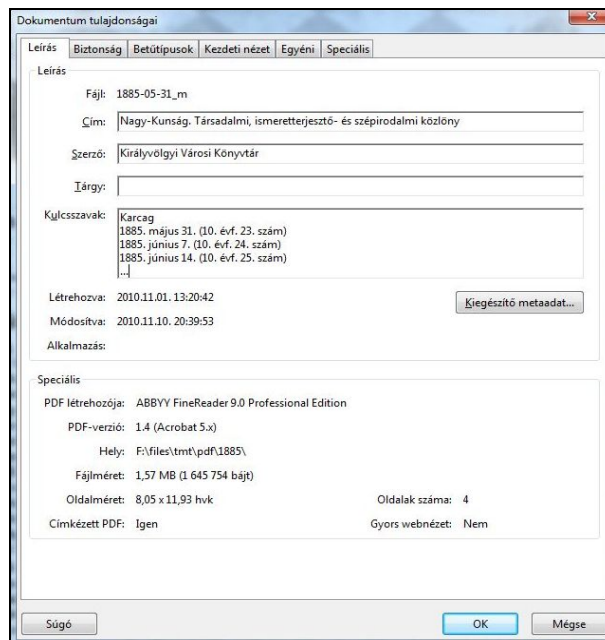
Látszik, hogy az egyes lapszámokhoz tartozó könyvjelzőket (a példadokumentumban nem minden könyvjelző készült el) a fájlok neve fogja egybe, a névadásra tehát tényleg érdemes odafigyelni és a választott formát következetesen alkalmazni! Az így létrehozott fájl mérete természetesen már jóval nagyobb lesz, összevonáskor tehát (az átlagos terjedelem és számítógépeink minőségének függvényében) laptípusonként érdemes meghatározni az összevonandó lapszámok mennyiségét (havi, negyedéves, féléves, éves összesítés).

Az így összevont fájlokat – méretük miatt – interneten keresztül már nem érdemes szolgáltatni.

Még néhány szó...

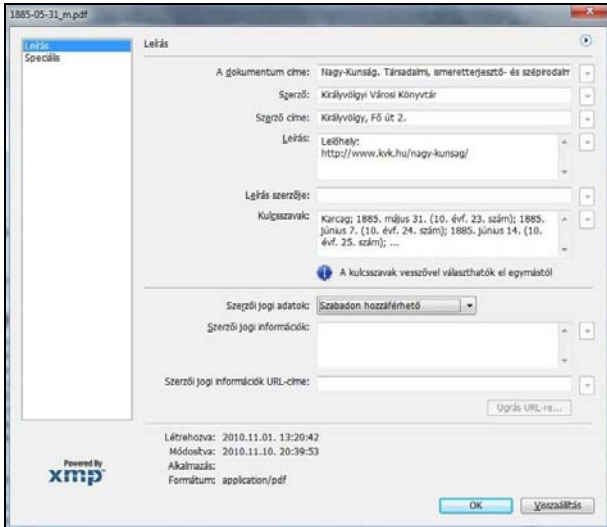
A kétrétegű PDF dokumentumok lokális kereséséről (Adobe Reader, bővített keresés) már esett szó. Ha a szolgáltatás az internetre kerül – ingyenes megoldásként – a kereséshez szeretném mindenki figyelmébe ajánlani a Google „Egyéni kereső” szolgáltatását⁸, amivel – ha nem is 100%-os, de – korrekt szolgáltatás készíthető.

A hálózaton közreadott PDF fájlokban célszerű rögzíteni a dokumentum tulajdonságait. Ezt az Adobe Acrobat program „Fájl” menüjének „Tulajdonságok...” pontjával (vagy a Ctrl+D billentyűkombináció lenyomása után) az ábrán látható ablakban tehetjük meg (14. ábra).

14. ábra A dokumentum tulajdonságainak rögzítése

Az itt rögzíthető adatok köre kiegészülhet a „Kiegészítő metaadat...” gombra kattintás után (15. ábra).

15. ábra Kiegészítő metaadatok

A metaadatok rögzítése lehetővé teszi, hogy az internetes keresők a találati listában megfelelően jelenítsék meg dokumentumaink adatait, illetve, hogy a felhasználók a letöltött fájlok forrását, leltőhelyét később is azonosítani tudják. Fontos tudni, hogy ha az egyes lapszámok PDF állományait egyenként látjuk el ezekkel az adatokkal, a fájlok összevonása után a sorrendben legelső szám adatai fognak az új, összevont dokumentum egészére vonatkozni, az adatokat tehát ilyen esetben újra kell szerkeszteni.

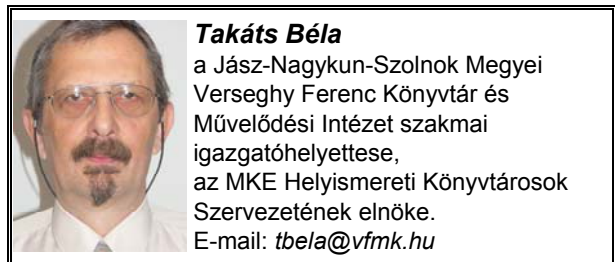
A metaadatok rögzítésére a fentiekben természetesen csak egy példát mutattam be. Célszerű erre helyi szabályzatot alkotni és a szerint – de mindenképpen következetesen – eljárni addig, amíg ezek kezelésére könyvtárainkban ki nem alakul egy együttes gyakorlat, vagy nem születik erre egy megfelelő ajánlás.

Biztos vagyok abban, hogy a régen megjelent helyi lapok internetes közzététele nagy érdeklődést fog kiváltani a városi könyvtárak honlapjain. Tudom azt is, hogy egy ilyen digitalizálási műveletsort sokkal könnyebb megmutatni, mint leírni, de kedvcsinálóknak talán megfelelnek a leírtak... Internetes fórumainkon, személyes kapcsolatainkon keresztül, a jó példák tanulmányozásának segítségével sokat tanulhatunk egymástól. Használjuk ki ezeket a lehetőségeket!

Jegyzetek

- 1 Letölthető pl. innen: <http://www.irfanview.com/>. A cikk írásakor e program 4.27-es verzióját használtam.
- 2 Előadásomhoz a karcagi Városi Csokonai Könyvtártól kaptam közel száz képet a Nagy-Kunság c. lap 1885-ben megjelent számaiból. Írásom elkészítésekor is ezeket használtam, itt is megköszönve a karcagi kollégák szíves segítségét.
- 3 A könyvtáraknak, fájloknak természetesen adhatunk ékezetes neveket is. A későbbi – interneten is elérhető – szolgáltatás zavartalansága érdekében azonban jobb, ha hozzászokunk az ékezet nélküli megnevezésekhez.
- 4 A képek szétválasztásának természetesen egyéb módjai is vannak. A feladat megoldható pl. a <http://scantailor.sourceforge.net> helyről letölthető, ingyenesen használható Scan Tailor programmal is. Valamilyen alternatív megoldásra valószínűleg szükségünk lesz, mert nem biztos, hogy a FineReader minden képünket megfelelően fogja kettévágni. Ha csak egy-két esetről van szó, a szétválasztás a képnézegető programmal is megoldható, de ez lassabb, körülményesebb megoldás.
- 5 A betölthető képek mennyisége számítógépünk kapacitásától függ. Egy alkönyvtár összes képét a Ctrl/A billentyűkombinációval tudjuk kijelölni a megnyitáshoz.
- 6 Elvileg lehetne próbálkozni a kontraszt és a fényerő változtatásával az IrfanView csoportos konvertálás funkciójával, de ezeknél a gyenge mikrofilmes képeknél nemigen segít. Viszont a felismerési nyelvre vonatkozó figyelmeztetésekre érdemes odafigyelni, mert lehet, hogy idegen nyelvű (pl. német) rész van valamelyik újságdalonn, és ha mi csak a magyar nyelvet állítottuk be, akkor a FR nyilván hibásan ismeri fel ezt a részt.
- 7 E cikk szerzője sosem a FineReader program segítségével korrektúrázott, másoknak talán ez jobban „kézre áll”.
- 8 L. <http://www.google.hu/cse/>
- 9 E cikk szerzője is sokat tanult Drótos László lektori megjegyzéseiből, javaslataiból, melyek legtöbbjét be is építette írásába. Köszönet érte!

Beérkezett: 2010. XI. 21-én.

Takáts Béla

a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versegly Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet szakmai igazgatóhelyettese, az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének elnöke.
E-mail: tbela@vfmk.hu

Virtuális könyvtáros segítheti majd a kutatókat kézírataik beküldésében a Debreceni Egyetemen

***Jelen munkánkban egy magyar nyelvű, publikálást segítő AIML (Artificial Intelligence Markup Language) tudásbázis létrehozásának bemutatását kezdjük meg. Speciálisan egy informatikai kéziratok beküldését segíteni képes tájékoztató könyvtáros tudásbázisának létrehozására szűkítjük erőfeszítéseinket. Távlabbi célunk a kifejlesztett tudásbázis üze-
me során szerzett tapasztalatok analitikai elemzése.***

Bevezetés

Joseph Weizenbaum „Eliza” programja [1] volt az a mag, amiből napjaink több száz csevegőrobotja származtatható. Eliza képes volt elhítenni a vele folytatott párbeszédéről, hogy azok nem közte és egy ember között, hanem két ember: egy pszichológus és a páciense között zajlottak le. A párbeszéd részletei összemérhetők [2] lehetnek a Turing-tesztel [3], amelynek során a teszten sikeresen átmenő programoknak azt kell elhítenniük a szakértő megfigyelőkkel, hogy ők nem programok, hanem valódi személyek. Folyamatosan fenntartja a csevegőrobotok iránti érdeklődést az 1991 óta évente átadott Loebner-díj [4], a Turing-teszt gyengített változata. A 2000., 2001. és a 2004. évben Richard Wallace „Alice AIML” (A.L.I.C.E. = Artificial Linguistic Internet Computer Entity; AIML = Artificial Intelligence Markup Language) alapú csevegőrobotja nyerte el a díjat [5].

Jelen munkánkban egy magyar nyelvű, publikálást segítő AIML tudásbázis létrehozását kezdjük meg. Speciálisan egy informatikai kéziratok beküldését segíteni képes tájékoztató könyvtáros tudásbázisának létrehozására szűkítjük erőfeszítéseinket. Célunk a tudásbázis elkészítése, majd üzemeltetése, s a későbbiekben az üzem során szerzett tapasztalatok analitikai elemzése, például a Zipf-törvény teljesülésének vizsgálata [6]. (A Zipf-törvény azt a megfigyelést rögzíti, hogy egy természetes nyelvi korpuszban a szavak gyakorisága a Pareto-eloszlást követi, azaz kevés szó nagyon sokszor szerepel és nagyon sok más szó csak ritkán fordul elő.)

Háttér, korábbi kapcsolódó munkák

Számos helyen találkozhatunk az AIML alkalmazásával. Kimondottan virtuális könyvtárosok létrehozásáról olvashatunk például a [7] és a [8] munkákban, online chatbot könyvtáros Kornélia [9] és BoB [10]. Találunk AIML-alapú csevegő entitásokat az iparban [11], az oktatás területén [12], vagy akár a SecondLife-ban [13] is. Sőt, magyar nyelvű csevegőként Lafoxkát [14] említhetjük. A *chatbots.org* portálon csevegőrobotok rövid bemutatásának nagy gyűjteményét találhatjuk meg, köztük több virtuális könyvtárossal. Ezek tipikus felhasználói felülete szöveges alapú, amit a csevegőrobot avatárját animáló képek színesítenek.

Érdekes trend, hogy a szóban forgó csevegőprogramok együttműködnek más természetes nyelvű feldolgozási alapú kutatási erőfeszítésekkel, például a *WordNet* vagy a *Cyc* adatbázisokkal [15, 16]. Az AIML értelmezőket betűkkel számozzák, nagy ugrás volt a Java-alapú Program D. Jelen munkánkat a Program W és a Python-alapú Program Y értelmezőket használva kezdjük el. Mindkettő nyílt forráskódú, előbbit GPL, utóbbit BSD licenccel látták el. Érdekességként jegyezhetjük meg, hogy a Program N össze van kapcsolva a ConceptNet tudásbázissal [17]. A ConceptNet háttérét adó Open Mind Common Sense [18] magyar lapjait magunk fordítjuk [19]. Az említett *WordNet*, *Cyc* vagy *ConceptNet* természetes nyelvi szemantikus tudásbázisok a számítógép és az ember érdemi természetes nyelvi interakciója irányába tett erőfeszítések.

Eredmények

A fejlesztés alatt álló, publikálást segítő AIML-alapú tudásbázis jelen pillanatban néhány általános célú állományból, mint a bemutatkozást, búcsúzást leíró *udvariassag.aiml.xml*, vagy a robot önmagáról alkotott képét leíró *robot.aiml.xml* fájlból áll. A *konyvtar.aiml.xml* állomány tartalmazza a könyvtári interakcióval általában kapcsolatos ismeretek leírását. Végezetül külön leíró fájlba kerül minden olyan informatikai szakfolyóirat, amelynek kapcsán tudással látjuk el a csevegőrobotot; ilyen például a TMT esetén a *tmt.aiml.xml* állomány. A szóban forgó állományok a www.inf.unideb.hu/~nbatfai/kk/ címről tölthetők le.

Az AIML-alapú csevegés lényegét a témákba szervezhető kategóriák jelentik, a tudás egysége a kategória. Az AIML-alapú értelmező legegyszerűbb válasza a beérkező kérdés és a tudásbázisban lévő kategóriák mintáinak összevetésén alapszik. A mintapéldánkból kiragadva tekintsünk erre egy esetet: tegyük fel, hogy a "HOGY PUBLIKÁLHATOK A JUCS FOLYÓIRATBAN" című téma már kijelölésre került és az alábbi kérdés érkezik.

Olvasó> Van publikációs díj?

Ez a kérdés az alábbi kategória mintájára (pattern tag) illeszkedik.

```
<category>
  <pattern>VAN PUBLIKÁCIÓS DÍJ</pattern>
  <template>
    <srai>A JUCS KÉR PUBLIKÁCIÓS DÍ-
      JAT</srai>
  </template>
</category>
```

Aminek válaszmintája (template tag) az *srai* rekurziót építő taggal azt mondja, hogy ugyanazt kell rá válaszolni, mintha csak „A JUCS kér publikációs díjat?” kérdésre válaszolnánk, amelyre pedig a következő kategória adja meg a választ.

```
<category>
  <pattern>A JUCS KÉR PUBLIKÁCIÓS DÍ-
    JAT</pattern>
  <template>
    Nincs publikációs díj.
  </template>
</category>
```

Itt a válaszmintában már nincs további rekurzió, a reakció tehát az lesz, hogy „Nincs publikációs díj.”

Olvasó> Van publikációs díj?

Robot> *Nincs publikációs díj.*

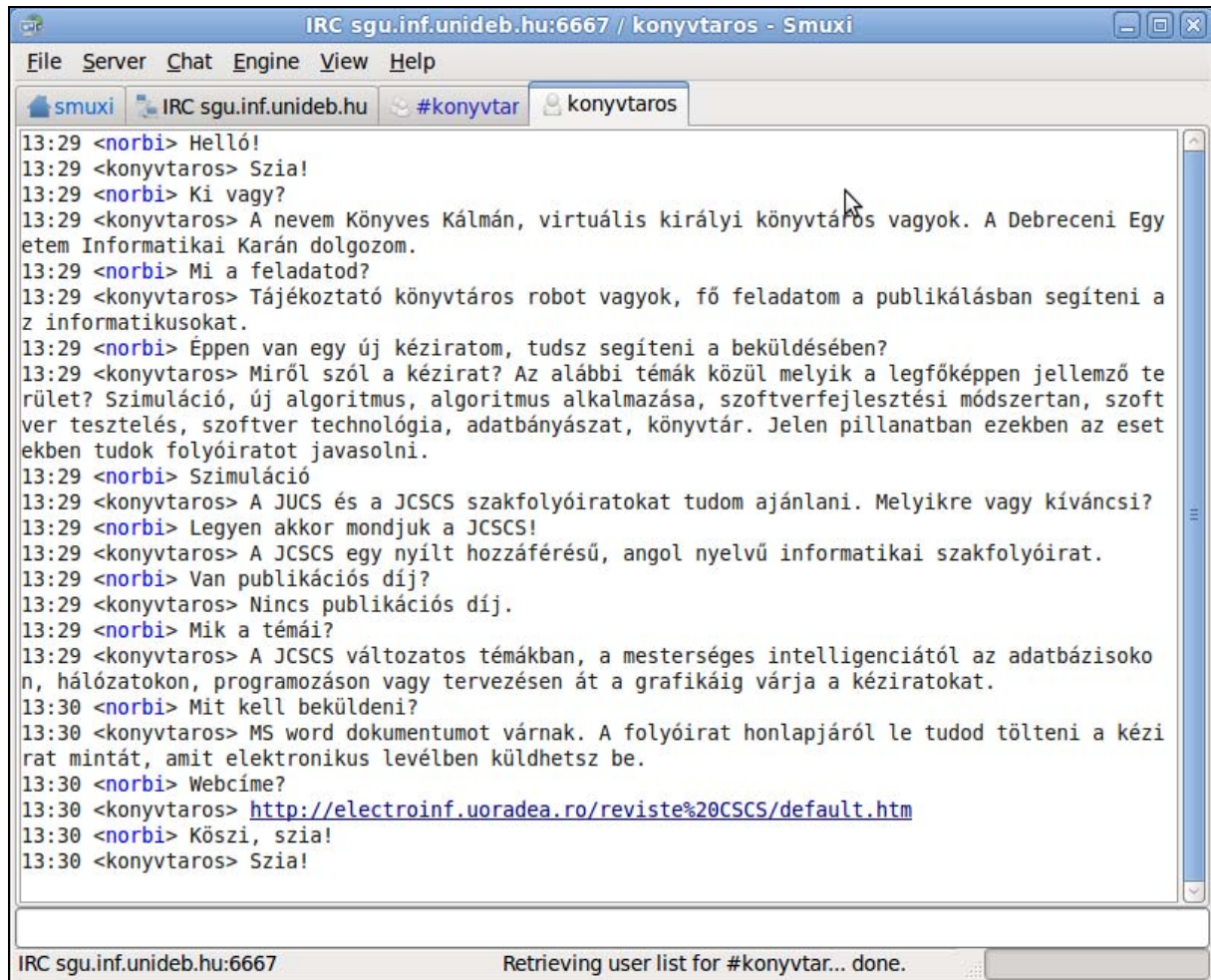
A *konyvtar.aiml.xml* állomány kategóriái próbálják úgy irányítani a beszélgetést, hogy az olvasó el tudja dönteni, hogy a felkínáltak közül melyik szakfolyóíratra kíváncsi éppen. Az ezzel kapcsolatos további kategóriák a kiválasztott kiadványra vonatkozó állományban találhatóak.

A tudásbázis tesztelését jelenleg a W és az Y értelmezőkkel végezzük. A W program esetén a robot könyvtárossal folytatott privát csevegést láthatjuk az 1. ábrán, illetve ennek átirata olvasható az 1. táblázatban. A D értelmező lehetőséget ad webalkalmazás készítésére, így a csevegőrobot könnyen integrálható az adott könyvtár weblapjába is. Tesztelési célokra gyors és kényelmes a PyAIML (Program Y) Python-implementáció használata. Az érdeklődő könyvtárosoknak, olvasóknak nem kell mást tenniük, mint a projekt *Sourceforge.net* lapjáról [20] letölteni a tömörített állományt, kicsomagolni, majd a kicsomagolt *aiml* könyvtárral egy szintre lépve indítani a *KiralyiKonyvtaros.py* szkriptet. GNU/Linux rendszer alatt ez a néhány egyszerű osztályból álló program az *espeak* beszéd szintetizátor használatával fokozza az érdeklődők felhasználói élményét. (Az említett Python teszt szkript része a fejlesztett AIML tudásbázisnak. A futtatásáról készített videó megtekinthető a YouTube videomegosztón a <http://www.youtube.com/watch?v=nVneMJt0UEo> címen.)

Értékelés

Az egyelőre szűk körben tesztelt készülő tudásbázissal biztatóak a tapasztalataink. Megmutattuk, hogy kis energiabefektetéssel viszonylag hatékony, a gyenge MI (mesterséges intelligencia) látszatát kelteni képes online segítő robot alakítható ki. E cikk benyújtásával egy időben keressük a lehetőségeket a helyi éles teszttüzem kialakítására. Ezt követően egyetemi kollégáinkat kérjük majd meg, hogy publikálás előtt kérjenek segítséget Könyves Kálmántól is. Az oktatási gyakorlatban viszont már alkalmazzuk a robotot, az érdeklődő hallgatói közösség egy folyamatos teszttüzem fenntartását is meg tudja oldani. Ez nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megfelelő mennyiségű adat keletkezzen, amivel az analitikai elemzés egyáltalán megindulhat.

További munkaként adódik a tudásbázis folyamatos fejlesztése, amiben számítunk könyvtáros kollégák bekapcsolódására. Fejlesztői szempontból a folyóirat-specifikus állományok nagyon hasonlóak,

1. ábra Beszélgetés menete Könyves Kálmán virtuális királyi könyvtárossal a Program W értelmezőt IRC csatornán keresztül használva

ezért ezek generálására érdemes egy „back end” jellegű, adminisztrátori réteg biztosítása. Felhasználói szempontból pedig az egyszerű gépelési hibák automatikus javítása nagyban fokozhatja a csevegőrobot használhatóságát.

Érdemes elgondolkodni a csevegőrobot felhasználásán az általános könyvtári tájékoztatásban (ilyen munkát végez a már említett Kornélia és BoB is) mind helyben, mind a nyitva tartási időn túl: az online katalógusban és a könyvtár honlapján. Könyves Kálmán segédkezet nyújthatna az általános könyvtárhasználati tudnivalók átadásához, a szolgáltatások (meg)ismertetéséhez (beiratkozás, kölcsönzés, hosszabbítás, gyűjteményjellemzők, keresés az OPAC-ban, adatbázisokban stb.) – azaz egy interaktív, „emberközel” felületet kapnánk. Ezzel megtehetnénk néhány lépést a könyvtári felületek akadálymentesítése felé is,

egyben a MINERVA-ajánlás [21] 4. (elérhető minden felhasználó számára), 5. (felhasználóközpontú) és 6. (interaktív) pontjainak teljesítését is megkönnyítenénk.

Az olvasó így egy (általunk felkészített) könyvtárost találna 24 órában, az év minden napján a könyvtárban. (További izgalmas távlatokat nyithat meg Könyves Kálmán és a helyi ILS összekapcsolásának lehetősége.)

Ha a könyvtárosok oldaláról közelítjük meg a csevegőrobot alkalmazását: semmi okunk nincs a féltékenységre, nem vagyunk lecserélhetők rá; a robot folyamatos karbantartást igényel, illetve megkönnyíti a napi rutininformációk átadását – nyugodtak lehetünk, hogy akkor is megfelelő tájékoztatást adunk, amikor nem is vagyunk ott.

1. táblázat

A Könyves Kálmán virtuális királyi könyvtárossal folytatott beszélgetés átirata

13:29 <norbi> Helló!

13:29 <könyvtáros> Szia!

13:29 <norbi> Ki vagy?

13:29 <könyvtáros> *A nevem Könyves Kálmán, virtuális királyi könyvtáros vagyok. A Debreceni Egyetem Informatikai Karán dolgozom.*

13:29 <norbi> Mi a feladatod?

13:29 <könyvtáros> *Tájékoztató könyvtáros robot vagyok, fő feladatomban segíteni az informatikusokat.*

13:29 <norbi> Éppen van egy új kéziratom, tudsz segíteni a beküldésében?

13:29 <könyvtáros> *Miről szól a kézirat? Az alábbi témák közül melyik a legfőképpen jellemző terület? Szimuláció, új algoritmus, algoritmus alkalmazása, szoftverfejlesztési módszertan, szoftvertesztelés, szoftvertechnológia, adatbányászat, könyvtár. Jelen pillanatban ezekben az esetekben tudok folyóiratot javasolni.*

13:29 <norbi> Szimuláció

13:29 <könyvtáros> *A JUCS és a JCSCS szakfolyóiratokat tudom ajánlani. Melyikre vagy kíváncsi?*

13:29 <norbi> Legyen akkor mondjuk a JCSCS!

13:29 <könyvtáros> *A JCSCS egy nyílt hozzáférésű, angol nyelvű informatikai szakfolyóirat.*

13:29 <norbi> Van publikációs díj?

13:29 <könyvtáros> *Nincs publikációs díj.*

13:29 <norbi> Mik a témái?

13:29 <könyvtáros> *A JCSCS változatos témákban, a mesterséges intelligenciától az adatbázisokon, hálózatokon, programozáson vagy tervezésen át a grafikáig várja a kéziratokat.*

13:30 <norbi> Mit kell beküldeni?

13:30 <könyvtáros> *MS word dokumentumot várnak. A folyóirat honlapjáról le tudod tölteni a kéziratminit, amit elektronikus levélben küldhetsz be.*

13:30 <norbi> Webcíme?

13:30 <könyvtáros> *<http://electroinf.uoradea.ro/reviste%20CSCS/default.htm>*

13:30 <norbi> Kösz, szia!

13:30 <könyvtáros> Szia!

Köszönetnyilvánítás

A publikáció elkészítését részben a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt részben az *Új Magyarország Fejlesztési Terv*en keresztül az *Európai Unió* támogatásával, az *Európai Regionális Fejlesztési Alap* és az *Európai Szociális Alap* társfinanszírozásával valósult meg.

Köszönjük *Drótos László* hasznos lektori tanácsait.

Irodalom

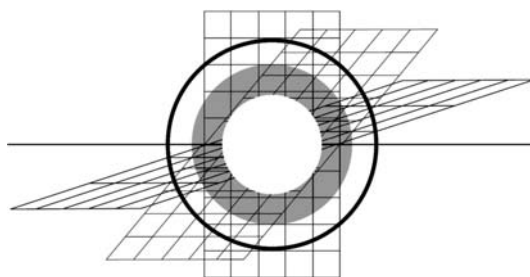
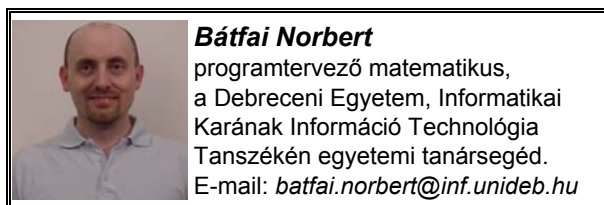
- [1] WEIZENBAUM, J.: ELIZA – a computer program for the study of natural language communication

between man and machine. Communications of the ACM, 9. köt. 1. sz. 1966. p. 36–45. DOI = <http://doi.acm.org/10.1145/365153.365168>

- [2] CSIRIK János: Gépi megértés. = Magyar Tudomány, 48. köt. 12. sz. 2003. p. 1486–1489.
- [3] RUSSELL, S. J. – NORVIG, P.: Artificial Intelligence: a Modern Approach. New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1995. p. 1020–1043. ISBN 0 13 103805 2
- [4] Home Page of The Loebner Prize in Artificial Intelligence. <http://www.loebner.net/Prize/loebner-prize.html> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [5] WALLACE, R. S.: ALICEBOT (2010.) <http://alicebot.blogspot.com/> (letöltve: 2010. 11. 10.)

- [6] WALLACE, R. S.: The Elements of AIML Style. (2003.)
<http://www.alicebot.org/style.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [7] CHRISTENSEN, Anne: A Trend from Germany: Library Chatbots in Digital Reference. 2007.
<http://www.tilburguniversity.nl/ticer/07carte/publicat/07christensen.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [8] NEBLETT, Vanessa – SHIVERS, Cassandra – THINGVALL, Nils – TSUI, Bobby: The Digital Access Architect: This new library role anticipates users' needs and wields the latest technology to respond. = Library Journal, 11. köt. 1. sz. 2005.
<http://www.libraryjournal.com/article/CA6277393.html> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [9] Kornélia. Kornhausbibliotheken, Bern, 2009.
http://www.kornhausbibliotheken.ch/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=64 (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [10] BoB. Free University of Bozen.
<http://web.inf.unibz.it/bob/?popup=yes&language=en> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [11] SANTANGELO, A. – AUGELLO, A. – SORCE, S. – PILATO, G. – GENTILE, A. – GENCO, A. – GAGLIO, S.: A virtual shopper customer assistant in pervasive environments. 2007.
<http://www.springerlink.com/content/t21u64469u783753/fulltext.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [12] FONTE, Fernando A. Mikic – BURGUILLO-RIAL, Juan C. – NISTAL, Martín Llamas: TQ-Bot: An AIML-based Tutor and Evaluator Bot. = J. UCS, 15. köt. 7. sz. 2009. p. 1486–1495.
http://www.jucs.org/jucs_15_7/tq_bot_an_aiml (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [13] REHM, M. – ROSINA, P.: SecondLifeR as an Evaluation Platform for Multiagent Systems Featuring Social Interactions: Demo Papers. 2008.
<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1402754> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [14] Lafoxk, <http://www.lafoxka.hu> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [15] COURSEY, Kino: Living in CyN: Mating AIML and Cyn together with Program N. 2004.
http://www.cyc.com/doc/white_papers/Cyn_description.pdf (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [16] SZYMANSKI, J. – SARNATOWICZ, T. – DUCH, W.: Semantic Memory for Avatars in Cyberspace. 2005.
<http://www.fizyka.umk.pl/ftp/papers/kmk/05-Avatars.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [17] MOSTAFA AL MASUM, Shaikh – MITSURU Ishizuka: Integrating Natural Language Understanding and a Cognitive Approach to Textual Emotion Recognition for Generating Human-Like Responses. 2006.
<http://www.miv.t.u-tokyo.ac.jp/papers/mostafa-ICCIT06-textual-emotion.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [18] Open Mind Common Sense.
<http://openmind.media.mit.edu> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [19] BÁTFAI Norbert: A Magyar József. 2009.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/MagyarConceptNet.pdf> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [20] STRATTON, Cort: PyAIML (a.k.a. Program Y): A Python AIML Interpreter.
<http://pyaiml.sourceforge.net> (letöltve: 2010. 11. 10.)
- [21] Minerva: A kulturális honlap minőségi követelményei.
<http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/kulthonl/apminkov.htm> (letöltve: 2010. 11. 10.)

Beérkezett: 2010. XI. 11-én.

Adattármustra. Mozgóképek 2.

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a film- és videogyűjteményeket (az 1. részt l. az előző számban). A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Video Active

Honlap: <http://www.videoactive.eu>
E-mail: Sonja.deLeeuw@let.uu.nl
Fenntartó: eContentplus program, VA Consortium
Értékelés dátuma: 2010. október 13.
Értékelő: Dávid Adrienne

Általános értékelés

A *Video Active* egy televíziós műsorokat/híradásokat, valamint – kisebb számban – képeket és cikkeket tartalmazó portál, amely közös felületen nyújt hozzáférést az európai televíziózás kulturális örökségéhez. A szolgáltatás az *Európai Unió* eContentplus programjának keretében jött létre, 2006. és 2009. között. Célja, hogy elérhetővé tegye a nagy európai audiovizuális archívumok anyagait, egyúttal kultúrtörténeti szempontból reprezentálja az európai televíziós műsorszórás archív felvételeit. Ennek jegyében a program keretében egy 10 000 dokumentumból álló válogatás jött létre, melyen keresztül a televíziózásnak, ennek a viszonylag fiatal médiának az egységes, illetve nemzeti (nemzetenkénti) fejlődése nyomon követhető; illetve megfigyelhető, hogy milyen módon, hányféleképpen dolgozták fel az egyes európai tévétársaságok az aktuális napi politikai, kulturális stb. – ma már történelemmé vált – eseményeket. A kutatás és az oktatás szempontjából kiemelkedő tartalomról van szó, amely 2009-ben elnyerte a „Best of the Web – People’s Choice” díjat, amit kulturális területen dolgozó szakemberek évente ítélnek oda a legjobbnak tartott webes szolgáltatásnak. A projektet az *Európai Bizottság* is kiemelten sikeres vállalkozásként tartja számon.

A szolgáltatás nemzetközi konzorcium irányításával jött létre, melynek hazai résztvevője a *Neumann Nonprofit Kft.* szervezeti keretei közt működő *Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA)*. A NAVA közel 1000 válogatott műsorszámmal járult hozzá a magyar vonatkozású televíziós anyagok reprezentálásához ebben az európai gyűjteményben. A konzorcium további tagjai: *Utrecht University*, NL (koordinátor); *British Broadcasting Corporation*, UK; *Danish Broadcasting Corporation*, DK; *Deutsche Welle*, DE; *Istituto Luce*, IT; *National Technical University of Athens*, GR; *Netherlands Institute for Sound and Vision*, NL; *Noterik Multimedia*, NL; *Österreichischer Rundfunk*, AT; *Radio-Télévision Belge de la Communauté Française*, BE; *Royal Holloway, University of London*, UK; *Swedish Audiovisual Archive*, SE; *Televisio de Catalunya*, ES.

Az oldal tesztelése során tapasztalt hiányosságok:

1. *Nincs hagyományos értelemben vett súgója.* A szolgáltatás, a projekt leírását, ismertetését „A *VideoActiveról*” menüpont – és egy, az oldalhoz kapcsolódó blog – tartalmazza ugyan, ám magának a portálnak a használata sehol nincs összefoglalóan leírva. Egyedül az összetett keresésnél találunk az egyes adatmezők mellett ún. lebegő súgókat rövid, 1-2 mondatos tájékoztató szöveggel.
2. *A regisztrációhoz kapcsolódó szolgáltatások száma kevés.* Az oldalon regisztrálásra van lehetőség, de sehonnan nem derül ki előzetesen, hogy ez a funkció pontosan mire is szolgál. Csak a regisztrálás után válik láthatóvá, hogy mindössze kedvencek kiválasztására nyílik módunk e funkció használatával, ami kevésnek tűnik. Sokkal több felhasználóbarát, web2-es szolgáltatást (pl. címkézés, kommentelés lehe-

tősége) lehetne kötni ehhez a jelentős, nagyszámú érdeklődőt vonzó portálhoz. Különösen hiányolom a megoszthatóságot (pl. Twitter, Facebook), ami lehetővé tenné a gyűjtemény egyes tételeinek a felhasználók általi „továbbadhatóságát”, és így az egész szolgáltatás jobban „jelen lehetne”, ismertebb volna a webes világban.

3. *Bár a szolgáltatás többnyelvű, nyelv szempontjából kissé kaotikusak a metaadatok.* Egy részük a beadó intézmény anyanyelvén, más részük angolul, megint más részük a felületen kiválasztott nyelven jelenik meg. Bár van bennük következetesség, mégis zavaró ez a „sokszínűség”.
4. *Nem működik a „Timeline” funkció.* A dátum szerinti navigálást segítő plugin nem megfelelő beállítása miatt ez az alkalmazás nem használható, hibát jelez. Mivel ez a leginkább figyelemfelkeltő (piros színnel jelölt) menüpont, ezért e hiányosság rendkívül feltűnő és zavaró.
5. *A szolgáltatás nem akadálymentes.* A fogyatékkal élők (vakok, illetve gyengén látók) számára nem nyújt segítséget a könnyebb tájékozódáshoz, informálódáshoz és a használathoz.

Összefoglalva: A Video Active nemzetközi projekthez méltó, színvonalas szolgáltatás, gazdagon feltárt állománnyal, több nyelven használható, világos, áttekinthető kezelőfelülettel, kifinomult keresőmotorral. A szolgáltatás a nemzeti szintű digitalizálási tevékenységek összefogásával érték-növelt és egyenlő hozzáférést nyújt az archív tartalmakhoz. Az egyedülálló mozgóképes gyűjtemény minden bizonnyal kiemelt fontosságú a kutatók, az oktatás világa, illetve az európai televíziózás témája iránt érdeklődők körében. Hasznos volna azonban, ha több felhasználóbarát, illetve a felhasználót aktívan bevonó szolgáltatás – amely a mai kor abszolút jogos igénye és követelménye – kapcsolódhatna a portálhoz, és ha a többnyelvűségből fakadó (az alábbiakban alaposabban részletezett) problémákat orvosolni tudnák. A nem megfelelően beállított Timeline-modul mindenképpen kínos. Mivel azonban a portálon jelezve van, hogy ez még csak a béta verzió, minden bizonnyal javítani fogják a hiányosságokat.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Egyszerű, letisztult, minimalista design jellemzi a weboldalt (1. ábra). Láthatóan az volt a cél, hogy a filmbejátszások domináljanak, a tartalomról ne vonja el a felhasználó figyelmét semmi. Szürke

és palackzöld alapszíneket alkalmaztak, egyedül a fejléc alatt található menüpontokat emelték ki élénkebb színekkel. Ezen kívül a projektben részt vevő intézmények lábléc fölött elhelyezett logói színesítik a portál megjelenését. Nincs előírva preferált böngészőprogram, a szolgáltatás a leggyakoribb böngészőkben gond nélkül megjeleníthető. A grafikus felület nem túl széles, így a kisebb monitorokon, illetve alacsonyabb felbontás mellett is élvezhető látványt nyújt.

- A fejlécet a szolgáltatás logója uralja, továbbá itt kapott helyet a keresőablak, valamint a regisztráció/belépés menüpontja is. A főoldal egyszerű, könnyen áttekinthető, kevés menüpontot tartalmaz. A bal felső régióban egy rövid leírást találunk a szolgáltatásról, alatta pedig a dokumentumokat lejátszó alkalmazás (Flash Player) látható, amelyen kezdéskor egy véletlenszerűen kiválasztott felvételt indíthatunk el. A főoldal többi részén ajánlókat találunk: a lejátszóban látható filmmel megegyező témájú, a leggyakrabban lejátszott, a pillanatnyilag mások által éppen nézett, illetve a DVD-n is elérhető dokumentumok listáit.
- A szolgáltatás többnyelvű: angol, holland, német, francia, katalán, dán, görög, magyar, olasz és svéd nyelvek közül válogathatunk. A többnyelvűség nem csupán a szolgáltatásra (kezelőfelületre) vonatkozik, ám a tartalmak (metaadatok) esetében érdekesen alakul. A beadó intézmény anyanyelvén rögzített adatokon kívül a cím és egy rövid leírás angol nyelven is megjelenik. A többi adatsornál azonban az tapasztalható, hogy míg a legtöbbjük szintén angol nyelvű, a tárgyszólista és a helyszín („Földrajzi érintettség”) minden esetben a felületen kiválasztott nyelven jelenik meg. Úgy gondolom, érdemes lett volna a témaköröket és a műfajokat is belevonni ebbe és lehetővé tenni, hogy ezek is a választott nyelven jelenjenek meg, mivel ez megkönnyítené a visszakeresést azok számára is, akiknek nincs ilyen széles körű nyelvismeretük. A témakörök nyelvi megjelenítésének kérdése már csak azért is érdekes, mert a rendszer az „*Ismerje meg a gyűjteményt*” menüpont alatt témakörök szerinti böngészést ajánl fel, itt azonban a témakörök – a fentiekkel ellentétben – a kiválasztott nyelven jelennek meg, vagyis a témakörlista elviekben az összes, a szolgáltatás által preferált nyelven rendelkezésre áll. Különösen zavaró, hogy részletes keresésnél a mezők funkcióinak leírásai (amelyeket fontos lenne érteni, mivel a logikai operátorokat beépítették a mezőkbe) kizárólag angol nyelven szerepelnek.

1. ábra A Video Active főoldala

- A portálhoz hagyományos értelemben vett súgó nem tartozik. A projekt leírását, rövid tartalmi ismertetését „A VideoActiveról” menüpont tartalmazza. Aki többre kíváncsi, innen egy ugrópont segítségével juthat el a Video Active angol nyelvű blogjához (2. ábra). A blog szintén tartalmi szempontból közelít a portálhoz, részletesen ismerteti a szolgáltatás megvalósításának munkafolyamatát a kezdeti tervektől a kivitelezésig, bemutatja a részt vevő szakembereket, a konzorciumot és a kapcsolódó projekteket. Rengeteg háttéranyag – sajtómegjelenések, konferenciaanyagok, a VA-ról szóló előadások prezentációi – segíti a mélyebb megismerést. Ugyancsak itt találjuk az elérhetőségi adatokat és a projekthez való csatlakozás lehetőségét – kissé meglepő, hogy a szolgáltatás weboldalán semmiféle elérhetőségi adat nem található.
- Sem a portálon, sem pedig a hozzá tartozó blogon nem találunk technikai, illetve a szolgáltatás működésére, magára a használatra vonatkozó ismertetőket, segítséget. Csupán a keresés felületén jelennek meg az ún. lebegő súgók, de ezek is csak minimális információkat adnak az adatmezők használatához.
- A felhasználásra, a jogokra vonatkozó információk nem egységesek, nem vonatkoztatható egyetlen közös, átfogó szabályozás a teljes gyűjteményre – ez érthető is, hiszen egy nemzetközi projektről van szó, az egyes országok felhasználásra, szerzői jogokra vonatkozó rendelkezései különbözőek. Az adott filmbejátszáshoz kapcsolódó jogi tudnivalók minden esetben a dokumentumok megtekintésekor, a metaadatok között jelennek meg, és sok esetben egyszerűen az őrzőhelyhez irányítanak, információkérés céljából.

[Home](#) | [Video Active](#) | [The Consortium](#) | [Dissemination](#) | [Related Projects](#) | [Public Results](#) | [Join](#) | [Contact](#)

Creating Access to Europe's Television Heritage

10/09/2006 Video Active has started
Posted by Johan Oomen under [Uncategorized](#)

Comments Off

Video Active is a project funded within the eContentplus programme of the European Commission.

The major aim of Video Active is to create access to television archives across Europe. The unlocking of these (largely) closed archives will make their content available for educational and academic purposes. It will enable an interactive discovery of television's cultural heritage.

The project will achieve this by selecting 10,000 items television archive content, which reflects the cultural and historical similarities and differences of television from across the European Union, and by complementing this archive content with well-defined contextual metadata. Video Active therefore offers an enormous resource for exploring both the representation of cultural and historical events within and across nations and the development of the medium itself at a cross-cultural level.

Audiovisual archival material is notoriously hard to access. Current digitisation activities offer not only the solution for long-term preservation, but also break new grounds for access. Yet such current digitisation at different national levels lacks standardisation, cohesion and still offers uneven access. Video Active will therefore build on existing digitisation activities at different national levels to provide enhanced and equal access to archive content within a well-defined and integrated pan-European framework. To do this the project has brought together eleven leading audiovisual archives, from all across Europe, to make their digitised holdings available online.

Ten languages will be supported: English, French, German, Italian, Dutch, Greek, Hungarian, Catalan, Danish and Swedish. As a result, Video Active will enhance an understanding of the shared histories and interrelationships that have shaped collective European memory and identity, while at the same time celebrating the multicultural dimensions that have also shaped European citizenship.

Archived Entry

Post Date :
10/09/2006 at 9:06 am

Category :
[Uncategorized](#)

Do More :
Both comments and pings are currently closed.

2. ábra A Video Active blogja

- A keresés, böngészés találati listájában bélyegképet láthatunk – audiovizuális dokumentum esetében egy jellemző képet az adott dokumentumról – néhány alapadattal (cím, adásba kerülés dátuma, a dokumentum típusa, őrzőhely). A filmbejátszások, műsorok megjelenítéskor többféle médialejátszóval találkozhatunk. A leggyakoribb egy egyszerű, kevés funkcióval rendelkező lejátszóeszköz, amelyben kizárólag

a felvétel elindítására és leállítására, illetve a teljes képernyős lejátszási mód kiválasztására nyílik lehetőségünk. Bár a filmekkel kapcsolatban technikai információt nem találunk, mind normál, mind pedig teljes képernyős megjelenítéskor jó minőségű, éles, kontrasztos felvételeket láthatunk. Fotók esetében a megjelenítés maximum 605 pixel szélességű, 72 DPI felbon-

tású képek formájában történik, melyeket nem véd vízjel.

Kereső funkciók, találatok

• A honlapon egyszerű, szabadszöveges kereső, illetve a részletes keresés lehetősége áll rendelkezésünkre. A keresőablakot a fejlécben helyezték el, így mindig „kéznél van”. A szabadszöveges kereső minden adatban keres – kizárólag a beírt szöveg előfordulásait –, használatukor semmiféle kereséstechnikai eszköz (Boole-operátor, csonkolás, idézőjel stb.) nem alkalmazható. A részletes kereső azonban ennél jóval többet nyújt (3. ábra). A felületen megjelenő három adatmező beépítetten tartalmazza a Boole-operátorokat: az elsőben automatikusan OR, a másodikban AND, a harmadikban pedig NOT kapcsolatot létesít a megadott szavak között. Bármely mezőt választjuk is, lehetőségünk van

arra, hogy a beírt szót/szavakat kizárólag a címek között kerestessük.

• A találati lista szűkítésére összetett keresésnél már a keresés elindítása előtt több – opcionálisan választható – eszköz is a rendelkezésünkre áll. A „*Filter results*” számtalan lehetőséget kínál: szűkíthetünk dokumentumtípus, színadat, dátumok (adásnap kezdete, illetve vége), szolgáltató, nyelv, és műfaj szerint – utóbbi alkategóriákra van bontva, így még pontosabban behatárolható, hogy mit keresünk, ráadásul egyszerre több lehetőség is bejelölhető. A „*Limit results by topic and classification*” opció témakörök (ismét a választott nyelven felsorolva!), nemzeti/európai dimenzió, és a „*Különleges, innovatív vagy ritka műsor*” kategóriái közötti választási lehetőségekkel (mindegyiknél szintén több elem is bejelölhető) segíti a további szűkítést. Keresőkérdésünk elmentésére sajnos nincs mód.

3. ábra Részletes keresés

- Bőngészésre többféle lehetőség is nyílik. A főoldalon „Ismerje meg a gyűjteményt!” menüpontja alatt a gyűjtemény témaköreit találjuk. Minden egyes témakör mellett zárójelben fel van tüntetve az adott témába besorolt dokumentumok száma. A téma nevére kattintva közvetlenül a találati listához jutunk. Ugyancsak a böngészés, egészen pontosan a kronologikus, dátum szerinti böngészés eszközeként kéne szolgálnia a fentebb már említett, sajnos beállítási hiba miatt nem működő „Timeline” pluginnak. Kizárólag cikkek, tanulmányok között böngészhetünk „Az európai televíziózás története” menüpont alatt, ahol a televíziózással kapcsolatos írások öt nagyobb témakörbe (rovatba) vannak rendezve. Egy-egy rovaton belül közvetlenül a cikkekhez jutunk, további szűkítésre nincs lehetőség.
- A találati lista mind az egyszerű és az összetett keresésnél, mind pedig böngészésnél (a cikkek

kivételeivel) ugyanúgy néz ki (4. ábra). Az egy oldalon megjeleníthető találatok száma nem változtatható (12 tétel), az oldalak között előre-hátra lapozhatunk. Nagyszámú találat esetén kényelmetlen lehet végiglapozni, áttekinteni a tételeket, talán hasznosabb lenne, ha igény szerint beállíthatnánk a megjelenítendő dokumentumok számát. Mód nyílik azonban a létrejött találati halmaz további szűkítésére. Az itt beállítható filterek: műfajok; nyelvek; feliratok nyelve; szolgáltató; színes/fekete-fehér; típus; adásnap; témakörök; különleges, innovatív vagy ritka műsor; illetve a halmaz tárgyszavai közötti választás lehetősége. Az egyes szűrők maguk is tovább szűkíthetők, van, amelyik háromszintű. Érdekesség, hogy a filterek mellett automatikusan megjelenik a találati halmazban levő dokumentumok közül az adott filter tulajdonságát képviselő anyagok száma.

The screenshot shows the 'video active' website interface. At the top, there is a search bar with the text 'Keresés' and a 'beta' logo. Below the search bar, there are navigation tabs: 'Főoldal', 'A VideoActiveről', and 'Válasszon nyelvet: Magyar'. The main content area is titled 'Összes találat: 414' and features a grid of 12 search results. Each result includes a thumbnail image, a title, a subtitle, and a date. The results are:

- Journal - EU-B... (06/06/2003)
- Journal Interv... (28/06/2007)
- Εαρινή Σύνοδος... (19/05/1976)
- News - Eastern... (10/12/2002)
- DEADLINE 23:00... (19/10/2002)
- TVA 1. Áfstem... (19/05/1993)
- Áz autonómia p... (20/01/2007)
- Zarora: Az eur... (21/03/2006)
- TVA 2 SÓA. BuL... (28/03/1993)
- Mindentudas Eg... (06/12/2005)
- Membran: Körny... (27/12/2006)
- Επισκεψη Βοσθα... (26/05/1959)

 On the right side, there is a 'Filters' section with the following options:

- Műfajok:
 - Hírek, hírműsorok (348)
 - Politikai- és háttérműsor (130)
 - Film (6)
 - Vígjáték (3)
 - Stand up/magánszám, kabaré (1)
 - Szatíra (2)
 - Szórakoztató műsor (9)
 - Ismeretterjesztő műsor (57)
 - Életmód (4)
 - Gyermekműsor (1)
 - Sport (5)
- Nyelvek:
 - katalán (32)
 - cseh (1)
 - dán (31)
 - holland (37)
 - angol (79)
 - francia (52)
 - német (53)
 - görög (46)
 - magyar (48)
 - olasz (20)
 - román (1)
 - spanyol (1)
 - svéd (22)
- Feliratok nyelve
- Szolgáltató
- Színes/fekete-fehér

4. ábra Találati lista

Tartalom, minőség

- A szolgáltatás gondosan válogatott, 10 000 tételből álló gyűjteményt épített fel. Az egyes nemzetek anyagaikat egységes metaadatokkal látták el, megoldva a feltártságot és a közös felületen való egységes kereshetőséget. Arra törekedtek, hogy a gazdag dokumentumanyag képes legyen tükrözni az európai televíziózás kultúráját, fejlődését, ezáltal forrásként szolgálhasson az *Európai Unió* országaiban működő televíziózás kulturális és történelmi hasonlóságainak, illetve különbségeinek, a nemzeti és a nemzetközi kulturális és történelmi események televíziós ábrázolásának kutatásához. A gyűjtemény jellegéből adódóan elsősorban televíziós műsorokat, filmbejátszásokat tartalmaz, illetve kisebb számban fotókat, valamint cikkeket. Ez utóbbi dokumentumtípust külön kiemelném, mert nagy gondot fordítottak arra, hogy a fenti céloknak – oktatás, kutatás támogatása – megfelelően a szolgáltatást gazdagon ellássák elemző tanulmányokkal.
- Külön menüpont, a fentebb már említett „*Az európai televíziózás története*” foglalkozik ezeknek a cikkeknek a rendezett, feltárt formában történő reprezentálásával. Az írások kizárólag angol nyelven érhetők el. A médiaszakértők által megírt tanulmányok a menüpont alatt további rovatokba rendezve találhatóak. Külön rovat foglalkozik a televíziós műsorszórás technikai innovációjával kapcsolatos cikkekkal, beleértve az ezt befolyásoló politikai és gazdasági tényezőknek a vizsgálatát. A kiemelt eseményeket taglaló rovat mutatja be, hogyan interpretálta a televízió a nemzeti eseményeket/ünnepeket a különböző országokban, illetve hogyan reagált a televíziózás az európai történelem kiemelkedő eseményeire. A különféle műsортípusokkal, formátumokkal, sorozatokkal és független adásokkal foglalkozó írások szintén külön rovatba kerültek. A nagy televíziós-rádiós műsортársaságokról szóló cikkek is önálló csoportot képeznek. Egy másik kategória a televízió-nézési szokásokkal, a felhasználói célcsoportokkal foglalkozó cikkeket fogja össze. Fontossága miatt kiemelném az összehasonlító bemutatásokat („*Comparative Showcases*”). A menüpont alatt olyan tanulmányokat találunk, amelyek valamilyen közös szempont (pl. művészeti, kulturális események, helyi tradíciók, rituálék bemutatása; az európai integráció; háborúk és konfliktusok) alapján ha-

sonlítják össze a Video Active gyűjteményének néhány dokumentumát. A bemutatott/hivatkozott filmbejátszások linkek segítségével közvetlenül elérhetők, köztük magyar vonatkozásúakat is találunk.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az egyes dokumentumok megjelenítésekor a dokumentum alatt találjuk meg a hozzá kapcsolódó leíró adatokat. A címet, és egy rövid leírást, valamint a felhasználással, illetve jogokkal kapcsolatos információkat angol nyelven is közzéteszik, de szerepel egy hosszabb leírás is az oldalon, amely kizárólag a beadó intézmény nyelvén érhető el. Ezek mellett rögzítve lettek a következő adatok: adásba kerülés dátuma, szolgáltató, kiadó/forgalmazó, közreműködők, gyártási jellemző és színadat, valamint a műfaji és témakörbesorolások, a tárgyszavak, és a földrajzi érintettség. Ahogy fentebb már jeleztem, a témakörök és a műfaj kizárólag angolul jelennek meg, holott minden jel arra mutat, hogy elérhetők lehetnének a kiválasztott nyelven is (5. ábra). Pozitívumként említhető meg a közreműködők széles skálájának felsorolása, a rendezőtől a műsorvezető-riporteren át egészen az interjúalany nevéig. A filmekben elhangzó szöveg viszont nincs rögzítve, így abban nem kereshetünk – ezért a leíró szövegek pontossága, relevanciája a visszakeresés szempontjából kiemelt fontossággal bír. A témakörök összeállítása egyedi; minden bizonnyal a műfaj – a televíziós műsorok – sajátosságainak köszönhetően. Az aktuálisan megjelenített dokumentumok mellett érhető el a kapcsolódó anyagok, az egyes dokumentumtípusok külön-külön „füleken” lettek elhelyezve.
- A portál forráskódjában minimális metaadatokat találunk. A főoldal fejlécében a „*Video Active – Creating Access to Europe's Television Heritage*” cím lett rögzítve. A karakterek kódolása egységes, a Unicode szabvány alapján történik, azonban sajnos a magyar nyelvű szövegek megjelenítésénél a Firefox és az Internet Explorer böngészőben is néha hibák fedezhetők fel.
- A Video Active az Europeana-projekt partnere, így a gyűjtemény dokumentumai az Europeana portálja felől is megtalálhatók, kereshetők. A VA OAI-protokoll segítségével kommunikál az európai kulturális örökséget hozzáférhetővé tevő szolgáltatással.

<p>Titolo</p> <p>Mindentudás Egyeteme - Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása - Sikerek és csalódások</p> <p>University of Omniscience - The great transformation of Central-Eastern Europe - Successes and disappointments</p> <p>Abstract [-]</p> <p>Az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott nyolc poszt-szocialista ország, köztük Magyarország is tizenöt év alatt demokráciává és piacgazdasággá vált. Mit jelent ez a nagy átalakulás? Kétféle szempontból próbál az előadás választ adni erre a kérdésre: - Hogyan értékelhető az átalakulás világtörténelmi nézőpontból? - Milyen eredményeket és milyen veszteségeket hozott az átalakulás a jelen nemzedék mindennapi életében?</p> <p>Abstract in inglese [-]</p> <p>The eight post-Soviet countries that joined the European Union in 2004, with Hungary among them, have migrated to a democratic political system and a market-based economy in only fifteen years. What does this great transformation mean? The lecture attempts to approach the question from two angles - How is this transformation assessed from the aspect of world history? - What are the pros and cons of the transformation from the point of view of the everyday life of the current generation?</p> <p>Diritti [-]</p> <p>To get more information about this archive item or to get a copy, please contact: info@nava.hu. A műsorral és felhasználhatóságával kapcsolatos bővebb információkért kérjük írjon az info@nava.hu címre.</p>	<p>Data di trasmissione originale: 06/12/2005</p> <p>Provider: NAVA</p> <p>Autore: Duna Televízió</p> <p>Publisher: Duna Tv</p> <p>Contributi [-]</p> <p>Editore: Dukai Andrea Regista: Zilahy Tamás Regista: Nagy Katalin Altro: Stenszky Gyula Altro: Kumin Ferenc Altro: Gyöngyösi Tibor Produttore: Sallai László Presentatore: Kornai János</p> <p>Piattaforma produzione: Video</p> <p>Colore produzione: Colour</p> <p>Ambiente produzione: On location (recording)</p> <p>Fonte: 16626</p> <p>Temi: Democratisation European integration</p> <p>Generi: Documentary</p> <p>Keywords: társadalom munka/munkaügy társadalmi élet munkanélküliség parlament Európai Unió életszínvonal/jólét foglalkoztatottság demokrácia</p> <p>Copertura spaziale: Közép-Kelet-Európa Magyarország Csehország Szlovákia Szlovénia Lengyelország Litvánia Európa Lettország Németország</p>
---	---

5. ábra Egy leírás megjelenítése. Magyar származású dokumentum, a felületen kiválasztott nyelv az olasz. Jól látható a nyelvi „sokszínűség”.

Regionális film és televíziós archívum

Honlap: <http://mediawavearchivum.hu>
E-mail: hartyand@mediawave.hu
Fenntartó: MEDIAWAVE Alapítvány
Értékelés dátuma: 2010. október 20.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A mediawavearchivum.hu címen található adattár egy nagyobb honlapcsalád része: a mwave.iq.hu oldalról tudjuk elérni a filmarchívum mellett a győri MEDIAWAVE Alapítvány egyéb projektjeinek, valamint a Rómer Ház nevű kulturális központnak és a Győri Filmalaphoz a webhelyeit. Maga az archívum többféle néven is fut; ezen a gyűjtőoldalon

például „Győri és regionális film archívum” felirat van a logójában, a keresőurlapon csak *„Regionális filmarchívum”* olvasható a címben, egyébként pedig *„Regionális film és televíziós archívum”* szerepel a böngésző címsorában és a főmenü sávjában. A szolgáltatás nem sokat árul el magáról, de a doménnév, a bizonytalan megnevezés és a főbb böngészési kategóriák alapján arra következtethetünk, hogy ez a filmadatbázis eredetileg a MEDIAWAVE események anyagának archiválására szolgált, de később kibővült más, Győrhöz kapcsolódó filmes és televíziós részgyűjteményekkel. Ráadásul maga az archívum is működtet egyfajta tévéadást: a „webTV” menüpontra kattintva előre összeállított válogatást nézhetünk végig – októberben például az 1956-ról szóló felvételekből (szakirodalmi bibliográfiával és hivatkozásokkal kiegészítve). Érdemes megemlíteni még azt is, hogy a MEDIAWAVE fesztiválfilmek a NAVA egyik különgyűjteményeként (kgy.nava.hu/index.html)

coll_id=mw) is elérhetők, ám ezek a videofájlok csak NAVA-pontokon tekinthetők meg.

Az archívum fejlesztői egy igazán stílusos, böngészésre és felfedezésre csábító, intuitív felületet alakítottak ki, amely – legalább részben – angolul is elérhető, így a külföldiek is eligazodnak rajta, és válogatni tudnak ebben a különleges gyűjteményben a kísérleti, az animációs és a dokumentumfilmek, a televíziós műsorok, a kulturális eseményekről szóló tudósítások, a koncert- és a táncfelvételek, és egyéb műfajú mozgóképek között. Jó volna, ha a megnézhető videók mennyisége a jövőben is folyamatosan bővülne, és ha más városok vagy régiók is hasonló nyílt archívumokat alakítanának ki vagy csatlakoznának ehhez a győri kezdeményezéshez.

Néhány komolyabb hiányosság, amelyeket érdemes lenne orvosolni:

1. Az adattárban leírt dokumentumoknak csak egy részénél van megnézhető videó. Ennek nyilván különböző okai vannak, de a találati listákban ezt a tényt nem jelzi semmi, hanem csak szűrni lehet a „*Videót tartalmaz*” opció bekapcsolásával, ami hasznos ugyan, de hasznos volna az is, ha a teljes listában is egyértelműen látszanának a teljes terjedelemben lejátszható filmek.
2. A kereső képességei elég korlátozottak és ezt csak részben pótolja a sokféle böngészési és szűrési lehetőség. Mindenképpen szükség lenne arra, hogy pontos illeszkedést is beállíthassunk, és hogy az ismertetőszövegekben is lehessen keresni. Előbbire azért, mert ahogy az archívum mérete nő, úgy egyre gyakoribbak lesznek a hamis találatok az automatikus kétoldali csonkolás miatt, utóbbi pedig a metaadatok hiányosságait pótolhatná részben (mert jelenleg például a *Másik János* kérdésre nem jelenik meg találatként *Cseh Tamás* búcsúkoncertje, ahol pedig ő is fellépett, de mivel a neve csak az ismertetőben van, a kereső nem találja meg).
3. Több információ kellene az alkalmi látogatóknak arról, hogy mit is találnak itt, mekkora a gyűjtemény jelenlegi mérete, milyen a gyarapodási üteme, melyek a tervezett fejlődési irányok, hogyan célszerű benne keresni, felhasználhatók-e a videók más webhelyeken stb. Rövid ismertetőik ugyanis jelenleg csak néhány kategóriánál vannak (pl. *Győri Balett*, *Passport Control*, *Győri és regionális filmek*), de ezek sem térnek ki minden kérdésre.

Összefoglalva: A *mediawavearchivum.hu* egy professzionálisan kialakított, unikális tartalomú szolgáltatás, amely a győri régió mozgóképes kultúrájának összegyűjtése, megőrzése és széles körben való elérhetővé tétele céljából jött létre. A filmes dokumentumok leírásán (akár helyi könyvtárosok bevonásával) és a keresőrendszer képességein lenne még mit javítani, és több tájékoztató szöveggel, szélesebb körű népszerűsítéssel, sőt esetleg a videók más weboldalakba való beágyazhatóságával nagyobb ismertséget lehetne elérni, mert a nézettségi adatok, a felhasználói minősítések és vélemények alacsony száma alapján arra lehet következtetni, hogy valószínűleg inkább csak a bennfentesek ismerik és használják jelenleg.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A gazdag funkcionalitású webhely kialakítása egységes, átgondolt, jól szervezett, és az XHTML, JavaScript és Flash technológiával felépített oldalak meglepően gyorsan jelennek meg, még sok képet tartalmazó nagy találati listák esetén is. A fekete-vörös alapon jól olvashatók a fehér (néhol sárga) betűk, és a „dobozokba” rendezett tartalom áttekinthető oldalakat eredményez (6. ábra). Érdekes megoldás, hogy a stabil főmenü és gyorskereső alatt következő, változó tartalmú, fekete háttérű rész után, vagyis az oldalak alján, mindig ott egy állandó piros terület a fontosabb böngészési lehetőségekkel. Ez ugyan némi redundanciát eredményez, de ez inkább hasznos, mert például hiába kényelmes a jobb oldali oszlopban a kategóriák lenyíló menüként való böngészése, a keskeny sáv miatt egy háromszintes menüben itt már nehézkes a válogatás, ezért jó, hogy többféleképpen is választhatunk alkategóriát. Számomra zavarók voltak a találati listáknál minduntalan felbukkanó „szöveg-buborékok”, amelyek a filmek fontosabb adatait és ismertetőjüket elejét jelentik meg. Szerencsebb volna, ha ezek a lebegő rétegek csak akkor jelennének meg, ha a bélyegképekre, vagy csak akkor, ha a szöveges területre visszük a kurzort (vagy ha opcionálisan kikapcsolható lenne ez a funkció), mivel így nem lehet végighúzni az egeret egy találati listán anélkül, hogy ne takarnánk ki minduntalan a találatok közül néhányat.
- Van angol felület, sőt van angol fordítás a filmcímek és -ismertetőik egy részénél is. A felület nyelve menet közben is átállítható, de nem minden eleme vált át: például egyes dobozok és gombok feliratai, a találati listát formázó menük,

www.mediawave.hu | www.mediawavefestival.hu | www.romerhaz.eu | www.passportcontrol.eu | www.filmfundgyor.eu

WWW.MEDIAWAVEARCHIVUM.HU Regionális film és televíziós archívum Magyar English

Nyitólap Regionális film és televíziós archívum MEDIAWAVE webTV Keresés

ASTILLERO (ARG) - vörösen izzó Tango Nuevo Buenos Airesből
A közönség ledermedt, amikor a MEDIAWAVE nyitókoncertjén a csapat a "húrok közé" csapott. Aztán

MEDIAWAVE v

A web TV műsora: 09:00 - 61. MEDIAWAVE web TV program 12:00 - MEDIAWAVE web TV - Ladomíri legendák 15:00

Szavazz Te is a Neked legjobban tetsző filmre a Mediawave 2010 ideje alatt.

Egyre sokrétűbb FILM és ZENEI program a webTV-n!

A MEDIAWAVE webTV többféle megtekintési formát kínál. Egyrészt a hagyományos televíziózáshoz hasonló módon nézhető az adás, csak el kell indítani a felhasználónak. A különbség az, hogy bármikor megállítható és az egyes részek átugorhatók, ismételtető közönségbarát módon.

Ha az webTV programújságjában olyan filmet talál, amely épp nem aktív, akkor a cím alapján a filmarchívumban rákereshet és adáson kívül is megtekintheti.

Javasoljuk látogatóinknak a filmarchívumban való kutakodást. Az archívum több fájszban segíti az oldalon való eligazodást. Alapszinten csak azok az adatlapok látszanak, amelyhez filmrészlet vagy a film egésze mellékelve van. Ezek közül egyesek különböző minőségi verziókban is megtekinthetők. A többi film egyelőre a március során megnyíló GYÓRI FILMARCHIVUM-ban érhető el oktatási és kutatási célokra. De adatlapjuk a "videót tartalmaz" pipa kivételével elérhetővé válik.

Kérjük Önöket, hogy keressenek bennünket bármilyen építő javaslattal. Továbbá a felfedezett működési problémák jelzésével segítsék munkánkat: hartvand@mediawave.hu

Hírlevél
Sikeres feliratkozás.
Küldtünk egy e-mailt a megadott címre, mellyel aktiválni tudja a hírlevelet.

Név:

E-mail cím:

Feliratkozom

Adatok módosítása, leiratkozás vagy aktiválás újraküldése:

Módosítás

Népszerű filmek tovább

MEDIAWAVE ROMA & MAGYAR ETHNO MŰHELY - vezető: Ferenczi György 2010 0 (0)★★★★★
dokumentumfilm / zenei film Hartvándi Jenő (Magyarország)
Próbák, hangulatok, zárókoncert... PASSPORT CONTROL 19.

BICYCLE LOVE / BICIKLI SZERELM 2010 0 (0)★★★★★
animáció / kísérleti film Murányi-Matza Teréz (Magyarország / Románia)

Melná Kaste / Fekete doboz 2008 0 (0)★★★★★
animáció Jurgis KRASONIS (Lettország)
Repülő stúdzsnó érkezik egy a globalizációtól még érintetlen területre. Számos félreértésnek és persze elsősorban a Fekete doboznak köszönhetően az ismeretlen eredetű Hoggie képe kerül

SZÉCHENYI EGYETEM & MEDIAWAVE ÉPÍTÉSZ MŰHELY 2010 0 (0)★★★★★
dokumentumfilm Hartvándi Jenő (Magyarország)
Próbák, hangulatok, zárókoncert... PASSPORT CONTROL 19. SZÉCHENYI EGYETEM - MEDIAWAVE ÉPÍTÉSZ MŰHELY vezető:

Új filmek tovább

SZÉCHENYI EGYETEM & MEDIAWAVE ÉPÍTÉSZ MŰHELY 2010 0 (0)★★★★★
dokumentumfilm Hartvándi Jenő (Magyarország)
Próbák, hangulatok, zárókoncert... PASSPORT CONTROL 19. SZÉCHENYI EGYETEM - MEDIAWAVE ÉPÍTÉSZ MŰHELY vezető:

TALES OF ARCHITECT / ÉPÍTÉSZMESÉK 2010 0 (0)★★★★★
dokumentumfilm / kísérleti film Bóta Kata (Magyarország)
NAPLÓFILM AZ ÉPÍTÉSZ MŰHELY MUNKÁIBÓL.

LIPINKA 2010 0 (0)★★★★★
kisjátékfilm Böröcz Ádám (Magyarország)
A pletyka terjed...

2.nap / 1 előadás: BEVEZETÉS 1. - SÜLYI PÉTER - NÖVELES vagy NEVELES Nemzetközi Konferencia 2010 0 (0)★★★★★
dokumentumfilm Hartvándi Jenő (Magyarország)
A konferencia második napját Sülyi Péter, az előző napi

6. ábra A mediawavearchivum.hu kezdőlapja

a nézettségi adatok és a filmek minősítésére szolgáló skálák mindig csak magyarul jelennek meg. Akadálymentesített változat nincsen, pedig ha ez idővel egy komoly méretű televíziós archívum is lesz, akkor a vakok számára is lehetővé kéne tenni az egyszerű keresést és a felvételek meghallgatását.

- Az oldalba beépített videolejátszó csak az alapfunkciókat tudja, de legalább könnyen kezelhető

és 9-es verziójú Flash Player is elég hozzá, nem kell a legújabbat telepíteni. Teljes képernyős nézetre is átválthatunk, és ekkor is élvezhető marad a képminőség. (Jó volna, ha külön ablakba is ki lehetne emelni a lejátszót olyankor, amikor pl. szeretnénk meghallgatni egy koncertfelvételt, miközben keressük tovább az archívumban.) Előre tekerni nem lehet a felvételen, meg kell várni, amíg letöltődik a fájl addig a részig, ahová szeretnénk átugrani. A lejátszó a MEDIAWAVE logójában szereplő madárfigurát kiteszi a jobb felső sarokba fehér színben (áttetsző vagy szürke változatban kevésbé zavaró lenne), magukon az FLV (Flash Live Video) videókon viszont nincsen látható vízjel. Egyes filmeknél nem a beágyazott player jelenik meg automatikusan, hanem csak egy állókép és erre, vagy a „*Jobb minőségben*” gombra kattintva jutunk csak el egy (valamivel nagyobb méretű) lejátszóhoz. Az állókép esetleg megtévesztő lehet egyes felhasználóknak, mert azt hihetik, hogy nincs megnézhető videofájl. A kezdőlap üdvözlő szövege egyébként utal egy „*március során megnyíló GYŐRI FILM-ARCHÍVUM*”-ra, amelyben azok a filmek is megtekinthetők, amelyek itt nem, de hogy ez hol van és melyik év márciusáról van szó, az nem derül ki.

- A site amúgy sem bővelkedik a használatát segítő leírásokban, viszont annál több lehetőséget nyújt arra, hogy az idelátogatók kommentálják vagy többféle szempont szerint értékeljék a dokumentumokat (akár azokat is, amelyekhez csak állóképek és leíró adatok vannak), megosszák az érdekesnek talált filmek URL címét a nálunk népszerű közösségi oldalakon, vagy elküldjék e-mailben valakinek, illetve „kedvenc listát” állítanak össze belőlük. A felhasználói aktivitás sajnos nem nagy, mert kevés a minősítés és a vélemény, és a nézettségi számok is alacsonyak (a legnépszerűbb sem éri el az ezres értéket, a többség száz alatt van), így az ezekre alapozott rendezési szempontok és filmajánlók nem sokat érnek egyelőre. A szolgáltatással kapcsolatos véleményünket és ötleteinket az üdvözlő szöveg végén megadott postafiókba küldhetjük, egyéb

helyen nincs feltüntetve kapcsolattartásra alkalmas e-mail cím. Van viszont hírlevél, de hogy az milyen gyakran jelenik meg, és mit tartalmaz, arról sincs tájékoztató.

Kereső funkciók, találatok

- Az egysoros gyorskereső és az összetettebb úrlapos kereső mellett mindenféle böngészési lehetőségeink is vannak: például kategóriák (valójában inkább részgyűjtemények), műfajok, nemzetiség, évszám, felkerülési dátum, színesség, népszerűség, hasonlóság, véletlenszerű(?) ajánlatok stb. alapján is elindulhatunk felfedezni a gyűjteményt, emellett a találati listákat is tovább szűrhetjük, illetve rendezhetjük többféle szempont szerint, sőt indíthatunk kereséseket a népszerűbb filmek kulcsszavaiból alkotott „címfelhasználó” és az egyes dokumentumok adatlapjain megjelenő metaadatokra kattintva is, úgy hogy ezekből a funkciókból példamutatóan gazdag a honlap.
- A keresők működéséről sajnos semmit nem lehet megtudni, és ez könnyen ahhoz vezethet, hogy vagy elbizonytalanodik a felhasználó a túl sok irreleváns találat miatt, vagy hogy nem talál rá arra, amit keres. A tapasztalataim alapján a gyorskereső valamennyi olyan mezőben keres, amely a „Film adatok” fejlécű dobozokban megjelenik a dokumentumok adatlapján, viszont nem találja meg a filmek ismertető szövegében szereplő szavakat, pedig ezek az ismertető sokszor fontos információkat tartalmaznak. A „Keresés” menüpont mögött megjelenő részletes úrlap még kevesebb mezőt tesz visszakereshetővé: a cím és a címfordítás mellett csak a rendező neve adható meg itt és néhány szűrőfeltétel (7. ábra). Szintén csak sejteni lehet, hogy az illeszkedés betűcsoportokra történik, és nem lehet pontos szavakra vagy kifejezésekre korlátozni a keresést. (Ennek azután pl. az a következménye, hogy ha a gyorskeresőbe a *roma* szót írjuk be, megkapjuk az összes olyan tételt is, amelynek romániai az alkotója vagy a helyszíne.)

7. ábra A részletes kereső úrlapja

- A találati halmaz háromféleképpen is megjeleníthető: van két mátrixnézet nagy, illetve kis képekkel, valamint egy listás nézet, és mindegyiknél 1 és 50 között állítható a sorok száma (ráadásul egyesével, ami főleg sok fokozat), (8. ábra). A találatok száma nem jelenik meg, így a nagyobb halmazok méretét csak úgy tudjuk felbecsülni, ha összeszorozzuk az oldalak és az oldalankénti találatok számát. Alapesetben csak azokat a dokumentumokat listázza ki a rendszer, amelyekhez tartozik videó, de ha ezt a szűrőt kikapcsoljuk, akkor már nem látjuk a listában, hogy melyek a megnézhető felvételek. Elég gyakori, hogy a listában a bélyegkép helyén csak egy „NINCS KÉP” felirat van, de ettől még lehet, hogy tartozik videó az adott tételhez, csak valamiért nem csináltak belőle állóképe(ke)t az archívum gazdái. A listában mindig ugyanazok az adatok látszanak, függetlenül attól, hogy milyen rendezést állítunk be, így ha például a „Legújabbak” szempont szerint kérjük a találatok listázását, akkor is csak a filmek készítési évszámát látjuk, nem a felkerülés dátumát. A minősítést kétféleképpen is jelzi a rendszer: az átlagosztályzat és a zárójelbe írt szavazatok száma fölötti sárga csillagok is mutatják a felhasználói értékelést, de

mivel ilyenek alig vannak, nagyon kevés még a besárgult csillag.

Tartalom, minőség

- A gyűjtemény több, részben egymást átfedő részhalmból (kategóriából) áll össze, de a böngészés alapján úgy tűnik, hogy még a MEDIAWAVE anyagai teszik ki a nagy részét, mert bár megjelennek olyan kategóriák is, mint a „Xántus János Múzeum” vagy a „Győri Balett”, de ezek alatt még alig van valami. A legnagyobb kategória a „Győri és regionális filmek”, amely a tájékoztatója szerint kb. 300, helyi témájú vagy helyben készült kortárs filmet tesz elérhetővé, és a tervek szerint később például múlt század eleji híradófelvételekkel is kiegészül majd. Hogy a teljes archívum mérete mekkora, azt csak az összes tétel kilistázásával lehet megszámlálni; ez alapján az értékelés írásakor 679 videó és 1923 db. adatlap volt az adattárban, tehát nagyjából minden harmadik katalogizált dokumentumhoz tartozik megnézhető videó. Ezek műfaji megoszlása (itt is vannak átfedések, tehát egy-egy filmet gyakran több műfajhoz is besoroltak): animáció: 73, dokumentumfilm: 428, játékfilm: 11, kisjátékfilm: 98, kísérleti film: 145, zenefilm: 194, táncfilm: 32.

8. ábra A találatok „lista” nézetben

- A filmeknek nemcsak a műfaja és a témavilága változatos, hanem a színhelye, illetve az alkotók nemzetisége is, hiszen a győri fesztiválok bemutatott alkotások számos országból származnak (az abc-be rendezett lista Albániától Venezueláig terjed), és ezek a szélesebb közönség elé ritkán kerülő művek az archívumnak köszönhetően itt egybegyűjtve láthatók, sok esetben kiegészítve a készítők életrajzi adataival, filmográfijával és elérési címeivel is.
- Arról sajnos szintén nincs információ, hogy milyen gyakran és milyen ütemben frissül a gyűjtemény, és a felkerülés dátuma sem látszik az adatlapokon. A tesztelés időpontjában, október vége felé egy augusztusi MEDIAWAVE műhelyről készült tudósítás volt a legújabb felvétel, de ebből nem lehet komolyabb következtetéseket levonni. Egyes tételeknél a címben „JÖN-JÖN” felirat szerepel, köztük olyanoknál is, amelyeknél már felkerült a videó az archívumba.
- A videofájlok minősége megfelelő, webre optimalizált és a szerver is gyors, nem akadozik a lejátszás. Ugyancsak jók a szöveges részek, nem vettem észre gépelési vagy kódolási hibát.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az egyes dokumentumok adatlapján – nem igazán szerencsés megoldásként – két „Film adatok” doboz is megjelenik, az egyikben a kötött lis-

tákból hozzárendelt metaadatok (pl. kategória, műfaj, nemzetiség) látszanak, a másikba kerülnek a tényleges filmadatok (pl. rendező, szereplők, hossz, technika) (9. ábra). A cím és a címfordítás viszont csak a lejátszó fölött van kiírva; szerencsésebb lenne ezeket valamelyik dobozba is beletenni, például azért, hogy könnyebben kimásolhatók legyenek a többi adattal együtt. Ha tartozik ismertető szöveg is a filmhez, akkor az szintén egy külön területen, a lejátszó és a szavazásra szolgáló minősítő skála alatt jelenik meg, majd ez alatt jönnek még az előzőekben már említett alkotói információk és elérhetőségek. A felvételek tárgyi feltárása elég hiányos, csak ritkán sikerült olyan tételt találni, amelyhez magyar vagy angol kulcsszavakat is hozzárendeltek (és ezeknél sem tudni, hogy valamilyen kötött tezaurusból származnak-e). Van ugyan egy „Dokumentációk” nevű kategória néhány hierarchiaszinttel (pl. „Zenei dokumentációk/ethno zene/világzene”, de úgy tűnik, hogy ez nincs igazán kidolgozva, és ritkán használják a filmek tematikus besorolására; emellett az sem szerencsés, hogy az eseményeket vagy intézményeket jelölő többi kategória közé van keverve. Akad olyan tétel is az archívumban, amelynél az alsó „Film adatok” dobozban mindössze egy, a film hosszát jelölő perccadat van, vagyis nagyon egyenetlen a dokumentumok leírása.

The screenshot shows a web interface for a film document. On the left is a video player with a title card that reads: "AMERIKAI JAZZ MA ÉS A TEGNAP FORRADALMÁRAI RUDRESH MAHANTHAPPA & VIJAY IYER DAVID MURRAY 'BLACK SAINT' QUARTET". Above the player, the title "FÉNYÍRÓ KONCERTEK 4. - AMERIKAI JAZZ - MEDIAWAVE 2008" is displayed, along with the names of the performers and a star rating of 5 stars. To the right of the player are two "Film adatok" (Film data) boxes. The top box contains general information: "Kategória: Győri és regionális filmek / HARTYÁNDI Jenő / NEMES Tibor / SILLO Sándor / TÓTH László / MEDIAWAVE ALAPÍTVÁNY / MEDIAWAVE fesztivál / MEDIAWAVE '2008 / Dokumentációk / Zenei dokumentációk / jazz / kreatív improvizatív zene / mainstream jazz Műfaj: dokumentumfilm / zeneifilm Nemzetiség: Magyarország / USA Év: 2008 Premier: Európai premier Korosztály: Felőtt". The bottom box provides more details: "Rendező: Silló Sándor 51 min. 2008 DV, színes, szöveg nélkül Forgalmazó: MEDIAWAVE Alapítvány E-mail: info@mediawave.hu Gyártó: MEDIAWAVE Passport Control 7 Project Operatőr: Bordos Anikó, Farkas Levente, Molnár G. Tamás, Nemes Tibor, Tóth László, Vágó: Hartványi Jenő, Silló Sándor http://www.mediawave.hu". Below these boxes is a section titled "Kérjük, írja meg véleményét" (We ask you to write your opinion) with input fields for "Név:" (Name), "Szöveg:" (Text), and "E-mail:".

9. ábra Egy dokumentum adatlapja

- Nincs annak nyoma, hogy a címkés megjelenítésen kívül lenne valamilyen géppel olvasható ki-menet is a metaadatokból, és úgy tűnik, hogy az NDA, illetve az Europeana sem tud a *mediawavearchivum.hu*-ról. Az oldalak fejlécében van ugyan néhány metatag (*title*, *description*, *keywords*), de ezekbe ugyanaz az adat: a dokumentum címe kerül, így kevés segítséget jelentenek a metakeresőknek. Jó hír viszont, hogy a Google „belelát” az archívumba és leindexeli a szöveges információkat.

Beérkezett: 2010. X. 25-én.

Dávid Adrienne

az Országos Széchényi Könyvtár
Digitális Gyűjtemény Osztályának
informatikus könyvtáros munkatársa.
E-mail: dadrienn@oszk.hu

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár
Magyar Elektronikus Könyvtár
Osztályán főkönyvtáros.
A Magyar Elektronikus Könyvtárért
Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekdl@ief.hu

Közzétették az európai archiválószoftvereket

Mostantól nyílt forráskódú szoftverek formájában mindenkinek rendelkezésére állnak azok az eszközök, amelyeket európai uniós pénzalapok felhasználásával a digitálisan tárolt adatok korlátlan ideig való megőrzése, elérhetővé és értelmezhetővé tétele érdekében fejlesztettek ki.

A *CASPAR* (*Cultural, Artistic and Scientific knowledge for Preservation, Access and Retrieval*) elnevezésű európai uniós kutatási programban cseh, francia, görög, izraeli, olasz és egyesült királyságbeli kutatók vettek részt. A program olyan kezdeményezéseket egészít ki, mint az *Europeana* európai digitális könyvtár. A projekt 15 millió eurós költségvetéséből 8,8 millió eurót az *Európai Bizottság* kutatástámogatási programja állt.

Nagy mennyiségű elektronikus adatok – például hivatalos feljegyzések, múzeumok archívumai, tudományos eredmények – mindaddig nem, illetve csak az adatvesztés kockázatával voltak hozzáférhetők, mivel az újabb technológiák alkalmazásával vagy nem lehetett olvasni őket, vagy értelmezhetetlenek voltak a jelenkori felhasználók számára.

A digitális technológia forradalmasította az ismeretek és az információk kezelésének módját, különösen olyan tudományos területeken, mint a csillagászat vagy az éghajlat, melyek hosszú adatsorok huzamos ideig tartó mennyiségi elemzésén alapulnak. Példaként említhető, hogy az emberi tevékenység globális felmelegedésre gyakorolt hatását hosszú évtizedek feljegyzései bizonyítják. Annak ellenére, hogy az adatrögzítési technológia a lyukkártyától és a mágnesszalagtól a hatalmas szervereken tárolt számítási felhőig nagy fejlődési utat járt be, az információk elérésének és értelmezésének képessége a jövőben is létfontosságú marad a tudományos előrelépés szempontjából egy olyan környezetben, amelyet a technológiák állandó fejlődése jellemez.

Változatos információk tömkelegét kódoljuk digitálisan. Az adatok egy része dokumentumszerű: a könyvtárakban például polcokon őrzik a nyomtatott anyagokat, és elég azokat leemelni onnan, ha el akarjuk őket olvasni. Ennek az felel meg a digitális dimenzióban, ha a jövőben megnyitunk egy szöveges fájlt, és kinyomtatjuk azt. A digitális világ másik része azonban ettől eltérően működik. Nem lesz elegendő például kinyomtatni a földmegfigyelő műholdak adatait, hiszen az emberek – bár el tudják olvasni a számokat – nem lesznek képesek azokat értelmezni.

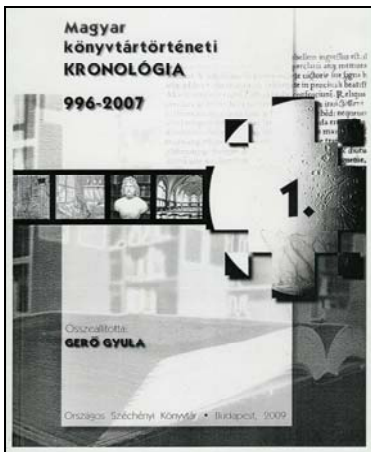
A nyílt forráskódú *CASPAR* szoftver ingyenesen letölthető és továbbfejleszhető kereskedelmi alkalmazások céljaira.

/SG.hu Hírlevél, 2010. szeptember 9., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Ezer év, három kötet, egy életműszület

GERŐ Gyula
Magyar könyvtártörténeti kronológia,
1996–2007 / összeáll. Gerő Gyula ;
[közrem. Rácz Ágnes] ; [közread. az]
Országos Széchényi Könyvtár. –
Budapest : OSZK, 2009. – 3 db ; 30 cm
ISBN 978-963-200-577-5 fűzött

A világ színes. A világ bonyolult. Az eligazodáshoz, a világ megértéséhez nekünk, embereknek támpontokra van szükségünk. Legfőbb támpontunk nem más, mint az emlékezet. Mert emlékezni annyi, mint érteni valamit. Emlékezés nélkül elfoszunk, emberi létünk minőségét veszítjük el. Emlékezéssel viszont életünk nemesedhet. Átala az értelem találhat mindennapi életünkben otthonra. Sőt, az emlékezés még ennél is több. Mert az emlékezés az *értelmet adó* jelentés mellett hordozza a minőség egy másik síkját, a *tiszteletet* is. Tiszteletet adni itt e Földön csak az ember képes. Milyen fontos és sajnós, milyen ritkán megjelenő tulajdonságunk ez. *Gerő Gyula könyvtáros és egyben tudós emlékezetével* az ezer évet átölelő munkájában óhatatlanul tiszteletet ad mindazon személyeknek, dolgoknak, eseményeknek, tanulságot hordozó pillanatoknak, amelyeket felidéz.

A „Magyar könyvtártörténeti kronológia” kapcsán így nem csoda, ha az emlékezet, a megértés és a

tisztelet hármasságja jutott eszembe. Mint egy hatalmas fúga, úgy zeng-bong a mű az értő olvasó kezében. Az 1925-ben született szerző életútja, a harminc évet meghaladó gyűjtés és feldolgozás programja, az elmúlt évek nehéz rendszerező munkája és a 2010-ben megjelent mű, a háromkötetes kronológia összetett hangzó egységet alkot. Egyik sem képzelhető el a másik nélkül.

Mert e műben nem egy frissen eldöntött, holnap már meg is valósított emberi teljesítmény testesül meg. A kronológia összeállításához, megszólaltatásához évtizedek óta, a szerzői életút első pillanata óta meglévő személyiségjegyek szükségesek, úgymint tudatosság, pontosság, figyelem, érdeklődés, rendszerező, analízis képesség. És kitartás, türelem, fáradhatatlanság. Ezek – az emlékezet, a megértés és a tisztelet mellett –, mint fúgatémák épültek be a kronológia bevezetőjébe, szócikkeibe, indexeibe.

1996. Az első dátum. A kronológia 1996 és 2007. december 31. között sorolja fel a magyar könyvtártörténet eseményeit. És itt, a címet máris pontosítanom kell. Nem csupán könyvtártörténetről van szó ugyanis. Sokkal inkább könyvtárügytörténetről, avagy a könyv kultúrtörténetéről, a magyar könyv, könyvtár, a könyvtári szervezetek és a könyvtárosok történetéről. Az előszóban a szerző összesen 20 altémát sorol fel, melyek a műben kereshetővé válnak, például: működés, főhatóságok, épület, képzés, személyek, kitüntetések, tanfolyamok, kiadványok, rendezvények, mozgalmak. Nincs olyan könyvtár, könyvtáros, aki ne találna a mű lapjain ismerősre, barátira, elhunyt, vagy ma is élő kollégára, ne találna valamiféle említést általa ismert intézményre, szervezetre, eseményre.

Amiként az ég sötétedésével az égbolton a csillagok sorra „gyulladnak ezüst lángra”, követve az elsőt, az Esthajnalcsillagot, úgy gyulladnak az olvasóban, miközben egyre elmélyültebben lapozza a kronológiát, az apró tüzek, az emlékezet égő

bokrai. És mire már észrevenné, egy meghatározó érzés tölti el az olvasót, a hiány érzése. Mert a mű teljes ugyan, hiszen, ha csak a mennyiséget nézzük, 16 000 esemény, 4700 személy, 3000-nél több intézmény kerül a három vastag kötetben megemléítésre, de éppen ez a teljesség hordoz megannyi szócikkében kérdést, kérdést és további kérdéseket. Például: *1485. A firenzei Bartholomaeus Fontius lett Mátyás király könyvtárának, a Corvinának őre*. Ki lehetett ő? Hogyan került Mátyás udvarába? Hogyan használhatta uralkodónk a saját könyvtárát?

Gerő Gyula egymondatos naplója, diáriuma csak sugallja ezeket a kérdéseket, természetesen nem teszi fel őket, és nem is ad rájuk feleletet. A kronológia, műfajából eredően, nagyon helyesen és mértéktartóan csupán felüti a tárgyalt eseményt, de ellenáll a mérhetetlen kísértésnek, nem taglalja azt. A munka során a szerző előtt álló kihívások között talán ennek a kísértésnek történő ellenállás lehetett a legnehezebb. De, ha hiányérzetünk marad, az egyáltalán nem is baj, sőt talán a szerző szándékának nem is ellentmondó. Mert ez a hiányérzet válhat inspirációvá az utódok számára. Ez ösztönözhet az egymondatos szócikkek kiegészítésére, kibővítésére, illetve a megkezdett munka folytatására. De ezt már valaki más tegye meg! Én „megtettem amit tehettem, bevégeztem amit elkezdtem”, írja – munkája mottójaként – magáról a szerző. Bárki vállalkozzon is majd a folytatásra, azt az alapmű gondosságával, fegyelmezettségével és szellemiségével összhangban tegye!

Az első két kötet a tárgyalt időszak eseményeit tekinti át és itt kapott helyet a rövidítésjegyzék is. A harmadik kötet tartalmazza a mutatókat, három fejezetre tagolódva: a személynevek, az intézmény- és földrajzi nevek, valamint a taglalt témák (tárgyszavak) mutatójára. A szócikkekben dőlt betűs szedés jelzi a mutatóban kereshető fogalmakat, ezzel segítve az érdeklődő olvasót a kronológia további használatában.

A szócikkek mögül, néhány kivételtől eltekintve (pl. *1865. Az Egyetemi Könyvtár újabb felülvizsgálata*

az épület és a személyzet elégtelenségét állapította meg.) nem hiányzik a forrásmegjelölés. Hiszen az eseményre hivatkozás adatai – *helyszín, időpont, intézmény, esemény jellege* – pótolják ezt. Általuk tény- és tárgyszerűnek fogadhatjuk el a közölt adatokat. A szerző a hitelesség érdekében minden adatát kontrollálta, áttekintette a könyvtártörténeti munkákat, a szaksajtót, rendszeresen tartotta a kapcsolatot a könyvtárakkal, köztük a megyei könyvtárakkal, az országos szakkönyvtárakkal és a könyvtárügy központi szerveivel is. Az adatközlés során pedig nem minősít, nem értékeli, nem tesz olyan szubjektív megjegyzéseket, amelyek már további forrásmegjelölés híján megkérdőjelezhetők lennének, hanem röviden, tárgy- és tényszerűen informál.

A kronológia mindnyájunk számára, a könyvtárügy valamennyi szereplője számára fontos és alapvető kézikönyv. Benne hatalmas felhalmozott tudás-kincs van. De emellett a kronológia arra is példa, hogy saját környezetünk apró híreit hogyan tegyük mások számára, az emlékezet számára magunk is elérhetővé. Szerepe éppen abban múlhatatlan, hogy olvasóját, használóját az egyes dátumokhoz kötődően nemcsak érdeklődést keltően informálja, nemcsak tényadatokkal látja el, hanem emellett még rá is döbbsenti az egyébként tudott, de mégsem gyakorolt dokumentálási kötelezettségére. Arra mutat példát, hogy a mindennapok apró hírei, eseményei, amelyek mellett oly könnyedén elmegyünk, feljegyzésük esetén hogyan válhatnak útjelzőkké, korszakot jellemző információkká.

A kézikönyvben található szócikkek ugyanis nem szólnak másról, mint emberek, közösségek, jelesül könyvtárosok által végzett és megőrzött munkákról, eseményekről, történésekről. Olyan múltról, amely csak az emlékezet által épülhet be a jelenbe. Múltból, amelynek ismeretében jobban megérthetjük a színes világot.

Fehér Miklós

(Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtári Intézet)

A digitális könyvtárak értékelésének általános megközelítése

Az elmúlt évtizedben több próbálkozás is történt már arra, hogy általános modelleket alkossanak a digitális könyvtárak értékeléséhez, de nincs még

olyan elfogadott metodika, amely magába foglalná valamennyi lehetséges nézőpontot. A kutatók és a szakemberek csoportjai ugyanis eltérően látják a

digitális könyvtárakat, melyek amúgy is igen összetett, dinamikus és jelen idejű képződmények, s ez megnehezíti az egységes minősítésüket és rugalmas megközelítést igényel. Magára a „digitális könyvtár” (DK) fogalmára is több definíció van forgalomban – jelen tanulmány *Waters* [1] és a *DELOS* [2] meghatározását veszi alapul, kiegészítve *Ranganathan* 1931-es, azóta klasszikussá vált öt alaptörvényével.

Áttekintés

A digitális könyvtárak értékeléséről a kilencvenes évek vége felé jelentek meg az első publikációk. *Saracevic* 2000-ben [3] a hagyományos könyvtári szolgáltatások minősítéséből kiindulva rendszerezte ezt a témát, a küldetésre és az elérni kívánt célokra helyezve a hangsúlyt. Szerinte az értékelés egy rendszer teljesítményének vagy működésének felmérése valamilyen cél(ok)hoz viszonyítva, és ennek megfelelően beszélhetünk *alkalmasságról* (a rendszer mennyire jól teljesíti azt, amire tervezték?) és *hatékonyságról* (időben és pénzben mennyibe került?), illetve a kettő kombinációjáról (pl. gazdaságosság). Két lehetséges, egymással nehezen összeegyeztethető értékelési nézőpontot is meghatározott: az egyik a *felhasználóközpontú* szemlélet (ez lehet társadalmi, intézményi és egyéni szintű, illetve vonatkozhat csak a kezelőfelületre), a másik pedig a *rendszerközpontú* (ez fókuszálhat a műszaki megoldásokra, a feldolgozási folyamatokra, vagy a tartalomra).

Ugyanezen évben *Marchionini* [4] szintén a hagyományos könyvtárakra kidolgozott indikátorok alkalmazását javasolta és a *Perseus* szolgáltatás több mint tíz éves elemzésének tapasztalatai alapján a sikeres digitális könyvtárak jellemzőit többek között ezekben határozta meg: világos küldetés, erős vezetés és komoly szürkeállomány, technológiai előrelátás és helyes döntések, minőségi tartalom és adatkezelés, hozzáférési alternatívák a felhasználóknak, törekvés a folyamatos értékelésre.

Az EU által támogatott *DELOS* projekt értékelési sémája eredetileg három dimenzióra terjedt ki: *adatok/gyűjtemény*, *rendszer/technológia* és *felhasználók/használat* – ezt a sémát később integrálták *Saracevic* négy értékelési kategóriájával. [5]

A digitális könyvtárak egy másik lehetséges minőségi modelljét *Gonçalves* és munkatársai [6] dolgozták ki az 5S (*Streams, Structures, Spaces,*

Scenarios, Societies) elméleti keretrendszerre alapozva. A többdimenziós és különböző mérőszámokat tartalmazó modellt a digitális könyvtárak vezetőinek, tervezőinek és fejlesztőinek szánták. Hasonló célból született meg a *DELOS Digital Library Reference Model* [2], melynek egyes paraméterei objektíven mérhetők akár automatikus módszerekkel is, míg más jellemzői eredendően szubjektívek és ezért csak felhasználói tesztekkel (pl. fókuszcsoportok segítségével) határozhatók meg. A most folyó, szintén EU-támogatású *DL.org* projekt az együttműködések lehetőségeit vizsgálja a *DELOS*-féle modell hat részterületén (architektúra, tartalom, funkcionalitás, irányelvek, minőség és felhasználók) és a minőségi munkacsoportjában tovább folyik a *DELOS* által meghatározott minőségi jellemzők és dimenziók kutatása.

Különböző értékelési modellek

A digitális könyvtárak minősítésének koncepciói és modelljei három területről származnak: a könyvtár- és információtudományból, a számítógép-tudományból, valamint az ember-gép kapcsolattal foglalkozó kutatásokból. Emellett a téma megközelítési módja szerint is csoportosíthatjuk őket: vannak *tartalomalapúak* (a DK adatok és metaadatok gyűjteménye), *technológiaalapúak* (a DK egy szoftverrendszer), *szolgáltatásalapúak* (a DK immateriális javakat nyújtó szerveződés), és *felhasználóalapúak* (a DK személyes, illetve társadalmi környezet). Az itt bemutatott általános jellegű modellek közül nem mindegyik lett kifejezetten a digitális könyvtárakra kidolgozva, de relevánsak lehetnek ezen a területen is.

Az információs rendszerek egyik globális és többdimenziós modelljét *DeLone* és *McLean* [7] alkotta meg még 1992-ben, majd ezt 2003-ban tovább finomították az e-kereskedelem felfutásának hatására. A „D&M IS success model” hatféle változó kölcsönhatásában látja egy információs rendszer sikerét: az információ minősége, a rendszer minősége, a szolgáltatás minősége, a használatra való szándék, illetve a használat, a felhasználói elégedettség és végül a nettó haszon. Utóbbi a digitális könyvtárak esetében „társadalmi hasznosság”-nak fordítható le, és vonatkozhat akár egyénekre, akár csoportokra vagy közösségekre. Ebben a modellben nincsenek konkrét minőségi paraméterek vagy mérőszámok, szándékosan a lehető legegyszerűbb és legáltalánosabb kíván lenni.

Egy másik modell a könyvtártudomány területén született, a hagyományos könyvtári szolgáltatások holisztikus szemléletű értékelése céljából. *Nicholson* 2004-ben [8] egy piramisként írta le az értékelés folyamatát: a piramis alján a mérési mátrix van (a különféle területeken és szemlélettel végzett felmérések), a következő szintet az értékelési kritériumok alkotják, míg a legtetején különböző nézőpontok vannak szintén hierarchikusan egymás fölött: a felhasználók, a könyvtári személyzet és végül a döntéshozók értékelései. Miután a piramis csúcsán – az összegyűlt adatok kiértékelése alapján – meghozzák a megfelelő döntéseket, a folyamat elindul lefelé: a változtatásokat végrehajtják a könyvtári dolgozók, a felhasználókra hatnak ezek a változások, új értékelési kritériumokat választanak ki a rendszerre gyakorolt hatás mérésére, és végül a piramis lábánál újabb mérések keletkeznek a kiválasztott témákban és szemlélettel, majd a ciklus újraindul. *Nicholson* cikkében csak az értékelés szervezeti vonatkozásaira összpontosított, a különféle nézőpontok és mérések integrálásának mikéntjére nem tért ki, és nem határozott meg minőségi paramétereket vagy mérőszámokat sem.

A harmadik modell – „egy digitális könyvtár általános sémája” – a *DELOS* keretében zajlott kutatás eredménye [9]. Ez az első olyan holisztikus, vagyis teljes körű modell, amelyet kifejezetten a digitális könyvtárak értékelésére dolgoztak ki a kutatók. Ebben a gondolati keretben a digitális könyvtár három fő eleme: a *rendszer/technológia*, az *adatok/gyűjtemény* és a *felhasználók* együtt határozzák meg a negyedik részterületet: a *használatot*. Az egészet egy *kutatási terület* elnevezésű sáv veszi körül, amelyet szintén négy csoport jellemez: a rendszert/technológiát elemző műszaki szakemberek; az adatokat/gyűjteményt értékelő könyvtárosok, illetve a könyvtár-informatikai rendszereket kutatók; a felhasználók iránt érdeklődő kiadók, valamint szociológusok és kommunikációs szakemberek; végül pedig a használatot vizsgáló könyvtárosok és az ember–gép kapcsolatot elemzők. Ez a modell jól illusztrálja a digitális könyvtárak kutatásának különböző oldalait, de azáltal, hogy kimaradtak belőle a döntéshozók, az irányítók, a főkönyvtárosok és az adminisztrátorok, figyelmen kívül hagyja a szervezeti vonatkozásokat.

A negyedik és egyben legfrissebb modell a *Saracevic* által megfogalmazott értékelési dimenziókon alapul és szintén holisztikus szemlélettel határozza meg a fontosabb minősítési kritériumokat, az érintett szereplőkre lebontva. *Zhang* [10] öt

csoportra (adminisztrátorok, fejlesztők, könyvtárosok, kutatók, felhasználók) állapította meg ezeket az ismérveket, *Saracevic* hatféle dimenzióját (tartalom, technológia, interfész, szolgáltatás, felhasználó, kontextus) szem előtt tartva.

Jelen összehasonlító tanulmány írója is felállított egy könyvtár-informatikai irányultságú keretrendszert, mely felhasználó- és rendszerszempontrú is egyben (1. ábra). Az ábrán a nyilak ezt a két nézőpontot szimbolizálják, vagyis a *használatot* és a *küldetést*. A digitális könyvtár négy fő összetevője a *szervezet*, a *tartalom*, a *szolgáltatás* és a *felhasználó*. Az értékelés ennek megfelelően összpontosíthat a szervezeti vonatkozásokra (pl. az irányításra és az alkalmazott irányelvekre), a tartalmi kérdésekre (vagyis a digitális tartalmaknak, a metaadatoknak, a gyűjteményeknek és maguknak a digitális könyvtáraknak a minőségére), a szolgáltatások jellegére (többek között az alkalmazott technológia vagy a felület színvonalára), vagy pedig a felhasználói szempontokra (tehát a DK és a felhasználók közötti interakciók milyenségére).

1. ábra Egy könyvtár-informatikai orientáltságú elméleti keret digitális könyvtárak értékeléséhez

Mérőszámok meghatározása

Az első olyan európai projekt, amely elektronikus könyvtári szolgáltatásokhoz definiált mérőszámokat, az 1998-tól 2000-ig tartó *EQUINOX* (*Library Performance Measurement and Quality Management System*) volt. A hagyományos könyvtárak teljesítményének mérését szabályozó *ISO 11620: Library Performance Indicators* szabvány kiegészítéseként 14 újabb indikátort határoztak meg, valamint véglegesítették a mérendő adatsorok és az adatgyűjtési módszerek listáit, továbbá összeállítottak egy értelmező szótárt is a fogalmakból. Ezek még jelenleg is elérhetők a projekt honlapján (equinox.dcu.ie/reports/pilist.html).

Ugyanebben az időszakban a *D-Lib Forum* által szponzorált *Digital Library Metrics* munkacsoport egy tesztsorozatot állított össze, amellyel számszerűsíthető adatok nyerhetők, és ezáltal összehasonlíthatók a különféle digitális könyvtári technológiák és funkciók. A tapasztalatokat *Ronald L. Larsen* publikálta 2002-ben [11].

A kevés ilyen jellegű próbálkozás közül megemlíthető még az *ARL (Association of Research Libraries)* könyvtári együttműködés keretében kifejlesztett *DigiQUAL* protokoll, amelyet azért hoztak létre, hogy egységes módszereket definiáljanak a DK szolgáltatások minőségének méréséhez. A hagyományos könyvtárak minőségi vizsgálatára szolgáló *LibQUAL* rendszerre épülő *DigiQUAL* 20 témacsoportba sorolva több mint 180 elemet határoz meg a digitális könyvtárak minősítésével kapcsolatban (www.digiqua.org/digiqua/index.cfm).

Mindezen próbálkozások ellenére a helyzet az, hogy nincs még széles körben elfogadott modell, és az értékelésre, minőségmérésre irányuló törekvések elég alacsony prioritásúak a digitális könyvtárak világában.

Hivatkozások

- [1] WATERS, D. J.: What are digital libraries? = *CLIR Issues*, 4. sz. 1998.
<http://www.clir.org/pubs/issues/issues04.html#dlf>
- [2] CANDELA, L. et al.: The DELOS Digital Library Reference Model. Foundations for Digital Libraries, Version 0.98, Project no. 507618, DELOS, 2008.
http://www.delos.info/files/pdf/ReferenceModel/DELOS_DLReferenceModel_0.98.pdf
- [3] SARACEVIC, T.: Digital library evaluation: toward an evolution of concepts. = *Library Trends*, 49. köt. 3. sz. 2000. p. 350–369.

- [4] MARCHIONINI, G.: Evaluating digital libraries: a longitudinal and multifaceted view. = *Library Trends*, 49. köt. 2. sz. 2000. p. 304–333.
- [5] FUHR, N. et al.: Evaluation of digital libraries. = *International Journal of Digital Libraries*, 8. köt. 1. sz. 2007. p. 21–38.
- [6] GONÇALVES, M. A. et al.: „What is a good digital library?” A quality model for digital libraries. = *Information Processing and Management*, 43. köt. 5. sz. 2007. p. 1416–1437.
- [7] DeLONE, W. H. – McLEAN, E. R.: The DeLone and McLean model of information systems success: a ten-year update. = *Journal of Management Information Systems*, 19. köt. 4. sz. 2003. p. 9–30.
- [8] NICHOLSON, S.: A conceptual framework for the holistic measurement and cumulative evaluation of library services. = *Journal of Documentation*, 60. köt. 2. sz. 2004. p. 164–182.
<http://www.bibliomining.com/nicholson/holisticfinal.html>
- [9] FUHR, N. et al.: Digital libraries: a generic classification and evaluation scheme. *Proceedings of ECDL 2001. LNCS, 2163*, Springer, Heidelberg, 2001. p. 187–199.
- [10] ZHANG, Y.: Developing a holistic model for digital library evaluation. = *Journal of American Society for Information Science*, 61. köt. 1. sz. 2010. p. 88–110.
- [11] LARSEN, R. L.: The DLib Test Suite and Metrics Working Group. *Harvesting the Experience from the Digital Library Initiative*. University of Maryland, 2002.
http://www.dlib.org/metrics/public/papers/The_Dlib_Test_Suite_and_Metrics.pdf

VULLO, Giuseppina: **A Global Approach to Digital Library Evaluation.** = *Liber Quarterly*, 20. köt. 2. sz. 2010. p. 169–178./

(Drótos László)

Könyvtári számítógépeink védelme

A könyvtárakba kitett nyilvános gépeket halálos veszélyek fenyegetik. Nemcsak arról van szó, hogy ellophatják vagy fizikailag tönkreteszik őket, hanem sokkal inkább arról, hogy egy sor rosszindulatú szoftver – trójai programok, vírusok és férgek, hirdetések vagy pornográfiát terjesztő kódrészek, kémprogramok és billentyűzetfigyelők, jelszólopók és más egyebek – támadásának van-

nak kitéve folyamatosan. Az internet népszerűvé válásával szó szerint „elszabadult a pokol”: kórokozók egész állatkertje jelent meg, amelyek leginkább a letöltések, a weboldalakba épített kártékony kódok, a zombihálózatok, illetve a személyes adatainkra vadászó csaló vagy hamisított webhelyek révén terjednek. Azzal, hogy felteszünk egy vírusellenőrt a számítógépünkre, még nem

védjük meg az összes veszély ellen, inkább csak hamis biztonságérzetbe ringatjuk magunkat. Nincsen olyan termék, amely mindenféle támadással szemben védelmet nyújt, ezért a különböző típusú fenyegetések ellen csak többféle eszköz vegyítésével tudjuk eredményesen felvenni a harcot.

A „rossz fiúk”

A folyamatos internetkapcsolat miatt a károkozó programok készítői a világ bármely részéről tizedmásodpercek alatt hozzáférhetnek a gépünkhöz, bármikor a nap 24 órájában. A számítógépes bűnözés terén földrajzi mintázatok is megfigyelhetők: a kínai hackerek például előszeretettel engednek szét trójaiakat, hogy az MS Office programok hibáit kihasználva üzleti titkokhoz jussanak hozzá. Ezek a támadások célzottak és szinte lehetetlen a hagyományos antivírus szoftverekkel észlelni őket. A dél-amerikaiak és a kelet-európaiak inkább banki adatok után vadásznak, hogy pénzt utalhassanak a saját számlájukra, vagy, hogy manipulálják a tőzsdét.

Az egész éjjel a monitorja előtt gépelő magányos hacker képe már egyre kevésbé jellemző; a mai kiberbűnözők maffiaszerű családokba szerveződnek, és így nagyon hatásos támadásokra képesek. A fő irányítók – a „keresztapákhoz” hasonlóan – elszigeteltek a csoporttagoktól, a tényleges szervezést a kiscsoportok végzik, ők látják el trójai kódokkal a támadókat és felügyelik a trójaiakat irányító számítógépeket. Alattuk vannak a hierarchiában a kampánymenedzserek, akik önálló támadásokat vezetnek a saját taghálózataik segítségével. Az ellopott adatokat azután viszonteladókon keresztül értékesítik, akik személyesen nem vettek részt a bűnelkövetésben. Egy 2008-as kutatás adatai szerint általában 8 és 12 fő között van egy-egy hackercsoport mérete, és százszámra léteznek ilyenek.

Károkozók

Vírusok

Régen a számítógépes vírusokat a hajlékonylemezek terjesztették leginkább, a mai felhasználók már pendrive-okon viszik magukkal az anyagaikat – és időnként a vírusokat is. Nyilvános helyen (pl. könyvtári környezetben) ez különösen veszélyes, hiszen ha valaki megfertőz így egy gépet, az őt követő felhasználók a saját hordozható flash-

eszközükön tovább vihetik a vírust, akár az otthoni vagy a munkahelyi gépekre is. Nincs túl sok módszer ennek megakadályozására. Az egyik lehetőség egy olyan rezidens script, amely a memóriába betöltve figyel az a jelzést, amikor egy pendrive-ot rácsatlakoztatnak az USB portra, és utasítja a számítógép antivírus szoftverét, hogy vizsgálja meg annak tartalmát. De van olyan termék is, amely magára a flash-tárolóra telepíthető és megvédi azt a fertőzéstől. Természetesen nem elég csak vírusvédelmet tenni a gépekre, az is fontos, hogy ez naprakész legyen, vagyis a vírusazonosító kódokat tartalmazó fájlokat rendszeresen frissíteni kell, hiszen ma már milliósámra vannak kártékony programok, és naponta keletkeznek újabbak.

Trójai falovak

A trójainak nevezett programkódok néha magukat vírusellenőrnek álcázva kerülnek fel a számítógépekre, és az operációs rendszer védelmi mechanizmusait kikapcsolva utat nyitnak továbbfertőzésnek. A távolról vezérelt *trójai falovak* (RATs = *Remote Administration Trojans*) azzal, hogy folyamatosan változtatják a nevüket, a helyüket, a méretüket és a viselkedésüket, gyakran sikeresen el tudják kerülni, hogy a védelmi rendszerek felfedezzék őket, és még veszélyesebb kórokozók: vírusok, férgek és kémprogramok terjedését segítik elő. Némelyik annyira okos, hogy szinte lehetetlen tőle megszabadulni; még ha le is töröljük a számára fontos fájlokat, más trójai programkódok képesek ezeket újra letölteni és visszatenni a gépre. Tehát nem egyetlen kártékony szoftverrel kell felvenni a harcot, hanem egy összetett, többszálú és többoldalú támadással. Ilyenkor az egyik járható út a rendszer helyreállítása egy korábbi biztonsági mentésből, például a *Symantec*-féle *Ghost* vagy az *Acronis* backup-programjai segítségével. Ezekkel az eszközökkel egy másolatot készíthetünk a gépünkről, lehetőleg egy másik számítógépre, majd azt egyfajta sablonként használva gyorsan újraklónozhatjuk belőle az eredeti állapotot szükség esetén. Alternatívaként a merevlemez partícionálása, leformázása és a szoftverek újratelepítése választható ilyenkor, de az egy hosszadalmas folyamat. A trójai programok különösen akkor veszélyesek, ha sokak által használt nyilvános gépeken sikerül megtelepedniük, mert ilyenkor rengeteg személyes információt tudnak összegyűjteni a gazdáik: például jelszavakat, számlaszámokat, társadalombiztosítási kódokat, de akár bizalmas leveleket vagy dokumentumokat is, amelyeket azután vagy eladnak nagy tételben spam-küldőknek és más kellemetlen alakoknak, vagy zsarolásra, pénzkicsikarásra használják fel őket.

Botnet-ek és zombik

Az elektronikus levelezés legnagyobb problémája a rengeteg spam, a kéretlen e-mail. Ezeket a leveleket gyakran *bot*-ok küldik, vagyis olyan programkódok, amelyek például egy fertőzött weblap meglátogatásakor pottyannak a gépünkre, és elkezdik a saját céljaikra használni a számítógép erőforrásait és funkcióit. Ráadásul az így „szolgaságba vetett” komputerek tízezrei *botnet*-be szerveződve, egyfajta zombihálózatként összehangolt akciókra is képesek, például tömeges spam-küldésre, vagy DDoS (Distributed Denial of Service) támadásokra, amikor is egy szervergépet úgy elárasztanak kérésekkel, hogy az lebénul és le kell kapcsolni a hálózatról. A zombigépek az őket irányító CnC (Command-and-Control) szerverekkel kommunikálnak, és az ezeken a szervereken átfolyó forgalom mérete alapján lehet megbecsülni a botnet méretét; mint ahogyan egy PC-n a hirtelen megnövekedett kimenő és bejövő forgalom is azt jelezheti, hogy zombivá vált. A Symantec 2007 végén több mint 5 millió ilyen, távolról vezérelt gépet regisztrált; a *Sophos* nevű, internetbiztonsággal foglalkozó cég pedig átlagban 4,5 másodpercenként talált egy-egy újabb fertőzött weblapot. Az elmúlt években a Microsoft komoly erőfeszítéseket tett a Windows rendszerek védelmének megerősítésére, előbb a *Malicious Software Removal Tool* nevű eszközzel, majd 2008-ban egy *Morro* fantázianévű biztonsági csomag fejlesztésébe kezdett. Már ebben az évben érzékelti lehetett a hatást a botnet-eken, mert csökkent a *Storm* vírushoz köthető fertőzések aránya.

Rootkit-ek

A *rootkit* egy olyan programkód, amely képes elrejtetni folyamatokat vagy alkönyvtárakat az operációs rendszer elől, és így a vírusellenőr szoftverek elől is. A *Sony Corporation* az elsők között használta ezt a technikát, hogy eldugja a DRM védelmet a zenei állományainál, de ez a szerencsétlen megoldás azután súlyos károkat okozott a cég hírnevének, mert amikor kiderült, a felhasználók bojkottálni kezdték a termékeit. Ezzel a technológiával bármilyen kártékony programot leplezni lehet, és néha szinte lehetetlen észrevenni és eltávolítani. Az *OrderGun* kórokozó például két rejtett kódrészt telepít a gépre a rootkit komponense segítségével, de szerencsére ezeket az *F-secure Corp.* által fejlesztett *Blacklight Rootkit Eliminator* megtalálja és kiiktatja.

PDF fertőzés

Az *Adobe Reader*rel olvasható *PDF formátum* egy matematikailag szerkesztett, jól strukturált állomány és nagyon elterjedt az interneten. Az *Internet Explorer 7-es* verziójának egyik biztonsági hibája miatt a PDF fájlok trójai kódok hordozóivá válhatnak. Tekintve a PDF népszerűségét, ennek súlyos következményei lehetnek. A problémát az okozza, ahogyan az IE 7 az URI-kezelőjén keresztül kommunikál az olyan szoftverekkel, mint az *Acrobat Reader* vagy a *Mozilla Firefox*. Kezdetben a Microsoft a *Firefoxot* okolta a biztonsági rés miatt, majd elismerte a saját hibáját, de nem sietett a megoldással, mivel nem volt jele annak, hogy ezt kihasználnák a vírusgyártók. Azután amikor egy PDF-be épülő trójai kezdett el terjedni 2007 októberében, a helyzet hirtelen megváltozott. Az Adobe gyorsan befoltozta a lyukat, de ez csak az egyik bemenete a féregjáratnak, és persze minden ilyen foltozás csak akkor hatásos, ha a felhasználók letöltik és telepítik a javítócsomagot.

Ransomware

Képzeld el, hogy bekapcsoljuk a gépünket, de valamiért nem férünk hozzá a számunkra fontos fájlokhoz. Valószínűleg valamilyen *ransomware*, más néven kriptovírus telepedett meg rajta (pl. egy fertőzött weblapról) és az titkosította az állományokat, hogy azután a terjesztője váltságdíjat kérhessen cserébe a fájlok helyreállításáért. Egy tipikus ransomware-támadás így zajlik le: a támadó kifürkészi a számítógép védelmét, és ha azt már korábban meggyengítette valamilyen féreg vagy trójai, akkor ezen a résen át könnyedén bejut a rendszerbe. Ezután fontos fájlokat keres a vincseszteren, például ilyen kiterjesztésekkel: .txt, .doc, .rft, .ppt, .db, .zip, .jpg, .pdf. Feltételezve, hogy vannak köztük olyanok, amelyek nélkülözhetetlenek a gép gazdája számára, titkosítja őket és így lehetetlenné teszi, hogy az áldozat megnyissa őket. Később a támadó e-mailben vagy egy felugró ablakban pénzt követel azért a kulcsért, amivel visszszakódhatnak az elvarázsolt fájlok.

Védekezés

A hackerek olyan eszközökkel rendelkeznek, amelyek képesek „kiszimatolni” a nyitott portokat, vagyis bejáratokat egy komputeren, és ezeken keresztül bejutnak a gépbe és az életünkbe. Ezért az

otthoni PC-khez hasonlóan a könyvtárban levő számítógépeket is érdemes tűzfalal ellátni, amely lehet magán a gépen vagy a routerben, és valamilyes védelmet nyújt az ilyen jellegű támadások ellen. De mivel a „rossz fiúknak” igen változatos fegyverarzenáljuk van, azért a tűzfal és a vírusellenőr együttesen sem nyújt teljes biztonságot. Vannak olyan vállalati szintű, komplex védelmi rendszerek, amelyek a legkülönbélebb támadások elleni eszközöket kínálnak, de ezek a könyvtáraknak rendszerint igen drágák, különösen, ha gépenként kell licencet venni hozzájuk.

A cikk szerzőjének munkahelyén, a *Long Island University*-n, az egyetemi könyvtár minden nyilvános számítógépén a *McAfee*-féle vírusellenőr mellett a *Faronics* cég *Deep Freeze* nevű programját telepítették az informatikusok, amellyel el lehet menteni egy pillanatfelvételt a gép eredeti beállításairól és minden újraindításkor ez áll vissza, így ha közben valamilyen kórokozó került a gépre, az általa okozott módosítások eltűnnek. Mivel a könyvtári nyilvános gépeken szinte bármit megtehetnek a felhasználók, ezért arra is nagy az esély, hogy egy olyan weblapra kerülnek, amely ledob egy veszélyes „csomagot” a gépre. A webről érkező támadások ellen egy tárrezidens szoftverrel lehet védekezni. Ez általában az antivírusrendszer része, és miután beült a memóriába, folyamatosan szondázza a futó processzeket, hogy nem viselke-

dik-e valamelyik gyanúsán. Nem biztos, hogy elég okos ahhoz, hogy el is távolítsa ezeket a gonosztevőket, de jelzi őket, és ilyenkor egy újraindítás és rendszer-helyreállítás megakadályozhatja a károkozást.

A könyvtári informatikai rendszereket felügyelő szakembereknek nagy a felelősségük a számítógépek biztonsága terén és ezt a felelősséget komolyan kell venni. A jól ismert védelmi rendszerek (pl. Symantec, Norton, McAfee, E-set) mellett vannak feltörekvő újak is (pl. Avira, F-secure), és nemcsak az asztali PC-khez, hanem szerverekhez is árulnak ilyeneket. Mindenképpen többféle eszköz együttes használata ajánlott a sokféle támadástípus miatt. És nemcsak a gépek védelmével kell törődni, hanem fontos a felhasználók – egyetemi környezetben a tanszéki dolgozók és a diákok – oktatása is, hogy ne kattintsanak válogatás nélkül linkekre és levélmellékletekre. Világossá kell tenni mindenki számára, hogy mit szabad csinálni a könyvtári gépeken és hogy mi az, ami tiltott.

/ZIMERMAN, Martin: Protect your library's computers. = New Library World, 111. köt. 5-6. sz. 2010. p. 203–212./

(Drótos László)

Kik használják az európai információt? Egy összehasonlító kutatás eredményei

Az európai uniós intézmények által hozott döntések egyre növekvő mértékben érintik az európaiak mindennapjait. Ezzel párhuzamosan az *Európai Parlament (EP)*, az *Európai Tanács (ET)* és az *Európai Bizottság (EB)* is egyre növekvő mennyiségben bocsát ki olyan információkat, amelyek révén tevékenységeikről tájékoztatják az állampolgárokat. Az európai tanulmányokat folytató hallgatóknak ennél fogva egyre komplexebb ismereteket kell elsajátítaniuk, amelyekhez, ráadásul, az információs források egyre szélesebb kínálata társul.

Eddig nagyon kevés tudományos kutatás foglalkozott az európai uniós információkkal. Ezek többsége az uniós intézmények információs forrásainak azonosítására, leírására és osztályozására helyezte a hangsúlyt. Az uniós intézmények ugyanakkor már az 1960-as évektől különféle információs hálózatokat hoztak létre. Később, az 1990-es évektől kezdődően, a *Mastrichti Szerződés* hosszú ratifi-

kációs folyamatát követően, az információs–dokumentációs központok és hálózatok komplex struktúráját alakították ki – különböző típusú információs forrásokat kínálva, különböző céllal a különböző célcsoportoknak. A hálózatok növekvő száma ellenére az uniós információ vizsgálata továbbra is fehér foltnak számít.

Az *Európai Dokumentációs Központok (European Documentation Centres = EDC)*, amelyeket az 1960-as évektől hoztak létre, olyan speciális könyvtárak, amelyek a felsőfokú európai tanulmányokat kívánják uniós információval és dokumentációval segíteni. Anyaintézményeik, nagyrészt egyetemek, helyet és személyzetet nyújtanak a központnak. Ellentételezéseképpen az *Európai Unió Kiadványhivatala (Publications Office)* az uniós intézmények által publikált dokumentumokat ingyenesen küldi meg a központoknak. Az ingyenesség révén az EU intézményei nemcsak saját

tevékenységeiket kívánják ismertebbé tenni, hanem olyan intézményeket is támogatni kívánnak, amelyekben a közös európai projektek tanulmányozhatók és népszerűsíthetők.

Soha nem folyt még azonban olyan tudományos kutatás, amely az európai információs hálózatok teljességét vizsgálta volna – több mint 300 intézményt! (2007-ben az EB vizsgálta az EDC-hálózatot, s az eredményeket közzé is tették.) A cikkben ismertetett kutatás tehát, a maga nemében hiánypótló.

Módszertan

A referált cikk egy olyan PhD kutatás összefoglalója, amely az uniós intézmények információs-kommunikációs politikáját vizsgálja, s benne az EDC-k helyzetét, szerepét. A cikk első része az EP, az ET, s különösen az EB által a témában kibocsátott hivatalos, stratégiai dokumentumokat elemzi. Megállapítja, hogy az EU hivatalos dokumentumai általában szándékokat fogalmaznak meg, s ritkán találkoznak a valósággal. A szerző éppen ezért, a dokumentumok elemzésén túl, bizonyos terepmunkát is végzett annak érdekében, hogy megértse, hogyan terjesztik és használják a valóságban az uniós információs forrásokat.

A dokumentációs központok vizsgálata három szinten zajlott:

1. Egy kérdőíves felméréssel kezdődött: a kiválasztott EDC-k vezetői kaptak egy-egy sor kérdést.
2. Az EDC-knek 5-5 felhasználójukkal kellett kitölteniük egy másik kérdőívet.
3. 5 ország 15 központjának a meglátogatásával zárult a vizsgálat.

A vizsgálat alá vett központokat úgy választották ki, hogy valamennyi uniós tagállamot lefedjék. 2007 májusában 378 EDC működött 25 tagállamban (nem volt Luxemburgban és Romániában). Ebből úgy állították össze a mintát, hogy minden országot 2-2 központ képviseljen. Finnország (10),

Írország (5), Magyarország (13) és Portugália (19) esetén az összes EDC-t vizsgálták.

A vezetőknek szánt kérdőívet 90 EDC kapta meg (ebből 2 magyar központ nem válaszolt). Azokkal együtt, amelyeket a felhasználók töltöttek ki, összesen 21 ország, 55 központjának 234 kérdőív-eredményeit tudták feldolgozni.

A kérdőíveket 2007. november–decemberben küldték ki, majd telefonon is megkeresték a vezetőket. Közülük néhányan azonnal válaszoltak, mások a nehézségekről számoltak be azzal kapcsolatban, hogy 5 felhasználót megkérdezzenek. Semmiféle válasz nem érkezett Dániából, Szlovákiából, Franciaországból és Máltáról.

Miért keresik az uniós információt?

A kérdőív egyik kérdése azokra a helyzetekre vonatkozott, amelyek a felhasználókat az uniós információk keresése felé fordították. A hét előre megadott válaszlehetőség között legtöbbször a felsőoktatási feladatot (65%) és a kutatómunkát (55%) jelölték meg, ami alapján kijelenthető, hogy az EDC-k elsősorban a jól körülhatárolt szakértői munkát hivatottak reflexióra, elemzésre alkalmas uniós információval kiszolgálni. Finnországban a válaszadók 50%-a, Írországban 73%-a általános információt keres egy EDC-ben. (Magyarországon ez az opció mindössze 39%-ot ért el.) A további válaszokat l. az 1. ábrán.

Milyen gyakran használják az uniós információt?

Erre a kérdésre a *hetente* válasz kapta a legtöbb jelölést: az európai átlag 41%, Finnországban 44%, Magyarországon 43%, Portugáliában 39%. A *naponta* választ csak Írországban jelölték meg a legtöbbször 53%; ugyanitt hetente mindössze 20% keres fel egy EDC-t. A további adatokat l. a 2. ábrán.

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Iskolai feladathoz	6	36	13	36	28
Egyetemi feladathoz	69	57	80	70	65
EU kutatómunkához	75	64	80	33	55
Általános uniós információszerzés céljából	50	39	73	42	44
Szakmai okokból	69	46	20	36	46
Az uniós állampolgári jogok érdeklik	6	14	7	31	24
Kulturális/szórakozási célokból	13	36	13	19	22

1. ábra Miért keresik az uniós információt?

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Naponta	38	25	53	16	24
Hetente	44	43	20	39	41
Havonta	13	14	13	22	17
Alkalmanként	0	14	13	19	13
Ritkán	6	4	0	5	5

2. ábra Milyen gyakran használják az uniós információt?

A legjobb információs szolgáltatók és információs források

Két kérdés az uniós információkhoz való hozzájárulás legmegfelelőbb helyét, a legjobb információs szolgáltató intézmény típusát, illetve az európai információk legjobb forrását kereste. Az előbbi kérdés lehetőségei a következők voltak: könyvtárak/dokumentációs központok, internet, újságok/hetilapok, rádió és televízió. Az eredményeket a 3. ábra mutatja.

Szembetűnő, hogy az uniós átlag, valamint a finn, a magyar és az ír eredmény is az internetet teszi az első helyre, előbbre, mint a „hivatalos” információs szolgáltató könyvtárakat, amelyek a második helyen szerepeltek. Az egyéb szolgáltatók közül feltűnő, hogy a rádióktól senki sem vár releváns uniós információt. Ez főleg azzal függ össze, hogy a válaszadó EDC-felhasználók speciális kérdésekkel keresik fel a központokat, olyan témákkal, amelyek általában nem tartoznak a rádiók sokkal általánosabb érdeklődési körébe.

A másik, EDC-felhasználóknak szánt kérdés azt kérte, hogy nevezzenek meg két olyan információs forrást, amelyet a legmegbízhatóbbnak és a legobjektívebbnek tartanak az európai uniós témák szempontjából. A válaszadók öt opció közül választhattak (4. ábra).

A két leggyakrabban megjelölt válasz az uniós szervek dokumentumai és az uniós intézmények hivatalos honlapjai voltak. A válaszadók úgy gondolják tehát, hogy a legmegbízhatóbb információkat maguktól az európai uniós intézményektől szerezhetik be, akár hagyományos (dokumentum), akár modern formában (honlap). Ez azt jelzi, hogy az EDC-felhasználók nem veszik figyelembe azt az ilyesféle információs forrásokat sokszor érő kritikát, hogy a brüsszeli információk nagyon gyakran színes marketing eszközök, ha nem egyenesen propagandaanyagok. Ráadásul, mivel a felhasználók főleg felsőoktatási környezetből érkeznek, elvárható lenne tőlük, hogy szigorúan tényszerű információt keressenek tanulmányaikhoz.

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Könyvtárak/információs központok	28	32	43	37	35
Internet	50	43	50	35	42
Napi- és hetilapok	16	13	7	9	9
Rádió	0	0	0	0	0
Televízió	3	7	0	13	9
Nem válaszolt	3	5	0	5	5

3. ábra A legjobb uniós információs szolgáltató

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Európai szervezetek dokumentumai	38	32	23	35	37
Nem EU-intézmények dokumentumai	6	4	10	5	6
Médiából érkező információ	3	9	7	10	7
Az EU-intézmények honlapjain elérhető információ	41	36	27	37	36
A tagországok kormányainak honlapjain elérhető információ	13	11	20	5	7
Nem válaszolt	0	9	13	7	6

4. ábra A legmegbízhatóbb információs források

Meglepő módon kevésbé értékelik a nem uniós intézményektől származó információkat, noha éppen ezek az intézmények és szervezetek jelentik meg az EU tevékenységét nemcsak leíró, hanem elemző dokumentumokban is.

Milyen a jó uniós információ?

Milyen az EDC-felhasználó által legtöbbször tartott, leghasznosabb információ? Melyek a jó információ ismérvei? A hat lehetséges válaszból három-három kellett kiválasztania a válaszadóknak. A válaszok sorát összevetve, látható, hogy vannak, akik az információhoz való fizikai hozzáférés szempontjait tartják fontosnak, mások egyéb, inkább tartalmi értékeket jelöltek meg. Az első csoport legfontosabbnak azt tartja, hogy az információ legyen könnyen hozzáférhető, s legyen elérhető

elektronikus formában; a többiek a friss, releváns és lehetőség szerint anyanyelven elérhető információk fontosságát hangsúlyozták (5. ábra).

Az ábrából kiolvasható, hogy a legjobb információ friss és elektronikus formában elérhető. Érdekes módon az, hogy anyanyelven elérhető-e, nagy szórást mutat – Magyarországon a válaszadók mindössze 7%-a tartotta fontosnak.

Mi nehezíti és mi könnyíti az EU-információhoz való hozzájutást?

A releváns információhoz való hozzáférés legfőbb akadályaként legtöbbször mindenhol az információ óriási mennyiségét, a hatalmas információtömeg feldolgozását jelölték meg (6. ábra).

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Könnyen hozzáférhető	15	21	27	23	21
Anyanyelven elérhető	13	7	11	20	16
Elektronikus formában elérhető	25	24	18	21	23
Friss	27	29	27	22	23
Páratlan	8	4	7	5	6
Érthető	10	11	11	7	9
Nem válaszolt	2	5	0	2	3

5. ábra A jó uniós információ

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
Nem tudja megfogalmazni uniós információsükségletét	14	7	16	6	9
Nem tudja, hogyan lehet uniós információt találni	0	6	7	15	10
Nehézséget okoz az EU-információ megértése	12	6	7	5	8
Nehézséget okoz az EU-terminológia megértése	8	12	9	9	11
Problémát okoz a nagy mennyiségű EU-információ feldolgozása	27	17	20	21	19
Objektív, friss EU-információ hiánya	4	6	11	5	5
Az EU-információ formátuma nem elég vonzó	8	7	0	10	6
Nem megfelelő eszközök a hozzáféréshez	6	4	4	3	5
Nincs olyan ok, ami nehezíté tenné a hozzáférést	4	4	4	4	5
Egyik sem	8	5	9	3	5
Más	2	1	2	2	2
Nem válaszolt	6	26	11	18	17

6. ábra A hozzáférés akadályai

A finn válaszadók 12%-ának az uniós információk megértése, a magyarok 12%-ának az uniós terminológia megértése okoz gondot. A válaszadók alig 5%-a mondta, hogy semmilyen akadálya nincs számára annak, hogy hozzáférjen az európai információkhoz.

Az első öt szempont (nem tudja megfogalmazni EU-információs szükségleteit; nem tudja, hogy hogyan találja meg az információt; problémát jelent az EU-információ megértése; gondot jelent a terminológia megértése; nehéz a nagy mennyiségű információ feldolgozása) olyan problémát fejez ki, amely tanulással, képzéssel megoldható. Összeadva az ezeknél található értékeket, az ezeket megjelölők aránya minden országban 50% fölé megy.

A hozzáférést megkönnyítő szempontok egyike sem kapott 30% fölötti jelölést (7. ábra): az írek 27, a finnek 25%-a szerint a hozzáférést jelentősen könnyíti, ha jól ismerjük a hozzáférés eszközét. A legmagasabb uniós átlag (17%) arra a szempontra érkezett, amely az EDC-kben dolgozó könyvtárosok, EU-szakértők aktív szerepét emeli ki, nevezetesen segítségüket az információ keresésében.

Ez esetben is különbséget lehet tenni ún. belső és a külső szempontok között, amelyek különböző módon befolyásolják az információhoz való hozzáférést. A belső vagy individuális szempontok a felhasználó képességeit, felkészültségét jelzik, a

külső szempontok magának a hozzáférésnek a lehetőségét, módját, körülményeit jellemzik. A számokat összeadva jól látszik, hogy az EDC-felhasználók sikereiket inkább a külső körülményeknek tulajdonítják.

Következtetések

Az Európai Dokumentációs Központokban megvalósuló, uniós információhoz való hozzáférés egy soknyelvű, multikulturális környezetben megy végbe, ami jelentősen befolyásolja a felhasználók ún. információs viselkedését. Megállapítható, hogy mivel a felhasználók nagy része a felsőoktatásból érkezik, sok hasonlóság van válaszaikban, függetlenül attól, hogy mely országban használják a hálózatot.

Meglepő módon, noha az EDC-felhasználók javarészt európai uniós szakemberek, semmiféle kritikai hozzáállás nem érhető tetten abban, ahogyan az uniós információkat használják. A legtöbben közülük fontosnak tartják az információ forrását, és egyértelműen az EU intézményeitől származó információkat részesítik előnyben. Ez az egyértelmű preferencia némi kétséget ébreszthet abban, hogy vajon képesek-e valós információs igényeik és szükségleteik azonosítására és meghatározására, különös tekintettel annak a természetes kritizmusnak a hiányára, amellyel a kiadóhivatal által publikált kiadványokat kellene szemlélni.

	FI n16 (%)	HU n28 (%)	IR n15 (%)	PT n64 (%)	EU n234 (%)
A felhasználó meg tudja fogalmazni, mire van szüksége	13	12	7	13	13
A hozzáférés eszközeinek jó ismerete	25	13	27	8	16
Adekvát hozzáférési eszközök megléte	10	11	11	10	10
Az EDC könyvtáros megadja az információt a felhasználónak	10	13	18	21	16
Az EDC könyvtáros segít megkeresni az információt	8	18	13	20	17
Objektív és naprakész EU-információ	19	15	9	12	11
Vonzó formában közzétett EU-információ	4	5	9	12	11
Az EU-intézmények minden olyan információt közzétesznek, amelyre a felhasználónak szüksége van	4	5	4	5	5
Más	0	1	0	0	0
Nem válaszolt	2	5	2	7	7

7. ábra A hozzáférést megkönnyítő szempontok

Az Europa szerveren keresztül elérhető óriási mennyiségű információ akár meg is kérdőjelezhetné az EDC-hálózat fontosságát. Hogy nem teszi, annak egyik fő oka az a szakértelem, amellyel a központok munkatársai segítik a felhasználókat az információk keresésében. Ennek a speciális tudásnak a folyamatos hangsúlyozása (hirdetése)

hozzájárulhat ahhoz, hogy az EDC-k látogatottsága tovább növekedjen.

/TERRA, Ana Lúcia: **European information users. Topics from a comparative analysis within the European Union.** = *New Library World*, 111. köt. 5-6. sz. 2010. p. 189–202./

(Kovácsné Koreny Ágnes)

Hogyan hat az e-könyv olvasó az olvasói szokásokra?

Az elektronikus könyv történelmi megjelenését *Michael Hart*nak köszönhetjük, aki a „Project Gutenberg” elnevezésű digitális könyvgyűjteményt útjára bocsátotta 1971-ben. Az e-bookok tárolására és megjelenítésére alkalmas hordozható készülékek felbukkanására 1998-ig kellett várni, az igazi áttörést azonban az e-book olvasók piacán a 2008-as esztendő hozta el. Ekkorra a készülékek egy új, a szélesebb vásárlóközönség érdeklődését is magára vonó generációja került forgalomba, amelyek – mint például az *Amazon* által kifejlesztett *Kindle* – az elektronikus tartalmak letöltésének lehetővé tételével és max. 200 e-könyvnyi tárolókapacitással elérhető közelségbe hozták a „hordozható digitális könyvtárról” szőtt álmok megvalósulását. Mindazonáltal a szakirodalom eddig elsősorban magára az elektronikus könyvre összpontosított, és kevés figyelmet szentelt az e-book olvasóknak. Ha mégis, elsősorban ez utóbbiak használhatóságát vizsgálta, szemben a cikkben ismertetett vizsgálattal, amely a készülékeknek az olvasási szokásokra kifejtett hatásait veszi górcső alá.

A szerzők kiindulópontja tehát, hogy a tartalom megjelenési formája befolyásolja a befogadást (*D. F. McKenzie* után: a forma hatással van a jelentésre), az e-könyv olvasók elterjedése pedig egy olyan, egyelőre szűz kutatási terület vizsgálatának nyit utat, amelyen jól nyomon követhető, hogy a szöveg médiumának megváltozása hogyan alakítja át az olvasási szokásokat.

A 2009 tavaszán készült vizsgálatba a New Yorkban található művészeti egyetem, a *Pratt Institute* húsz könyvtár szakos hallgatóját vonták be abban a reményben, hogy a jövő információs szakemberei – maguk is érintettek lévén – közlékenyebbek lesznek olvasási szokásaikat illetően. A résztvevők rendelkezésére bocsátott *Amazon Kindle 2* készülékek a *The New York Times* előfizetésén túl négy

e-bookot tartalmaztak, valamint lehetőség nyílt további e-tartalmak letöltésére. A következő kérdésekre keresték a választ: Milyen szerepet tölt be a *Kindle* a könyvtár szakosok mindennapjaiban? Hogyan tekintenek a *Kindle*-re a hagyományos szöveghordozók (beleértve a nyomtatott könyvet) viszonylatában? Vélekedésük szerint a jövőben milyen szerep jut majd a *Kindle*-nek a magánéletükben, illetve a hivatásukban?

A vizsgálat résztvevői naplót vezettek arról a hétről, amikor a *Kindle*-t használták, és feljegyezték, hogy a napi foglalatosságai között mikor és hol, valamint milyen tartalom elolvasása céljából vették kézbe az e-book olvasót. Az ekképpen szerzett információk kiegészítése, pontosítása végett a naplók előzetes kiértékelését követően naplóinterjúkat folytattak le.

Mindenekelőtt a résztvevők kitöltötték egy kérdőívet, amelyből kiderült, hogy a többségében (16) női válaszadók nagyobbik része (14) jól ismeri a korszerű információs technológiákat, valamint 12-en vannak, akik saját bevallásuk szerint lépést tartanak a technika fejlődésével, és hamar elkezdenek élni az új lehetőségekkel. A résztvevők mindegyike rendelkezik legalább egy hordozható készülékkel, amely legtöbbször egy *iPod*. Míg a válaszadók mindegyike elolvas havonta legalább egy könyvet, elektronikus könyvet rendszeresen egyikük sem olvas, és e-book olvasót is csupán hármójuk látott a felmérést megelőzően.

Az eredmények kiértékelése a naplók és az interjúk elemzése során kibontakozott tematikus keretben történt. A négy téma, amely az értékelés főbb szempontjaiként szolgált: a használati szokások; a felhasználói interakció; az olvasási szokásokat érintő hatások; a jövő alkalmazásai.

Míg a résztvevők többsége könyveket és folyóiratokat egyaránt olvas, a Kindle-t elsősorban újságok, mindenekelőtt a The New York Times olvasására használták. Ennek okaként számos indokot neveztek meg, például hogy az újság a készüléken megjelenített formában, nagyban hasonlít a nyomtatott változathoz, és a szalagcímek listája könyvedén elvezet a keresett cikkekhez. Ezzel szemben mások éppen a navigáció bonyolultságát rótták fel a készüléknek, állítva, hogy a Kindle-ön megjelenített újság túlfelül különbözik a nyomtatott és az online változatoknál megszokottól.

A vizsgálatban résztvevők túlnyomórészt utazás közben, buszon, villamoson vették elő a Kindle-t. A használati szokások legtipikusabb jellemzője volt az újságolvasásnak a tömegközlekedéssel való összekapcsolása. A Kindle mérete folytán eszményi „útitársnak” bizonyult tehát, valamint – az említett méret mellett – a rovatok és cikkek közötti kényelmes navigálásnak is köszönhető, hogy a naplót jegyző hallgatók szerint a kezelése kevésbé körülményes, mint a hagyományos, nagyméretű napilap lapozgatása. A hallgatók többsége ergonomiai szempontból is pozitívan méltatta az eszközt, és kiemelte előnyös voltát nem csupán az említett nyomtatott újságokkal, hanem más hordozható készülékekkel, például a notebookokkal szemben.

A navigálás szempontjából ugyanakkor többen kritizálták a Kindle különös megoldását a könyvekben való előrehaladás mértékének megállapítására. Míg e célra hagyományosan az oldalszámolás szolgál, addig a Kindle-nél egy több szempontból is zavaró (és el nem tűntethető) ún. állapotjelzőt (progress bar) látni a képernyőn, amely alapján – ahogy az egyik résztvevő fogalmaz – úgy tudjuk elmondani, hogy hol tartunk épp egy könyvben, hogy megmondjuk, hány százalékát olvastuk el. Az oldalszámoláshoz szokott, és esetleg valamely fejezetre hivatkozni óhajtó olvasóknak ez felettébb zavaró, ahogy az is, hogy nem egyszerű visszalátni egy már elolvasott, és újraolvasni szándékozott szövegrészhez. Kritika érte a Kindle-t a navigációs gombok mérete, elhelyezkedése, a billentyűzet kevésbé ergonomikus volta, a „belelapozgatás” lehetetlensége miatt stb. Mindent összevetve a böngészhetőség tekintetében a hallgatók a nyomtatott média mellett tették le a voksukat.

A hallgatók nagyrészt elégedettek voltak a Kindle-ön megjelenített szöveg olvashatóságával, habár többen úgy gondolták, hogy a képernyő vibrálása megnehezíti az olvasást, egyesek pedig a böngé-

ző lassúságára panaszkodtak. További kritikaként fogalmazódott meg, hogy a képernyő homályos, illetve külső megvilágítás igénybevételével olvasható; az ábrákat nem lehet felnagyítani, a monoton géphanggal ellátott felolvasó funkció pedig messze nem azt a színvonalat nyújtja, amelyet például egy hangos könyv.

A naplók és naplóinterjúk egyaránt azt erősítették meg, hogy a vizsgálat résztvevőinek meggyőződése szerint jóval több minden szól a hagyományos, nyomtatott könyvek, mint a Kindle mellett. Utóbbinak felróták, hogy nem lehet az olvasott szöveget jegyzetekkel ellátni, nincs lehetőség könyvjelző használatára, és hiányzik a szöveg hypertextszerű strukturáltsága. Az olyan technikai malőrök, mint az oldalak lefagyása, ugyancsak a nyomtatott könyvet teszik vonzóbbá. Lényegi kérdés továbbá a művek elérhetőségének tartós volta. Míg egy nyomtatott könyv, ha megvásároljuk, örökre a birtokunkba kerül, addig kétséges, hogy egy a készülékre feltöltött e-book a technika elavulásával továbbra is elérhetővé válik-e.

Összefoglalva tehát, a hallgatók egyike se gondolta, hogy lemond a nyomtatott könyvről a Kindle kedvéért, ugyanakkor elismerték utóbbi számos előnyét: a tartalmak kényelmes letölthetőségét, az e-bookok kedvező árát és a lehetőséget, hogy ingyenesen letölthető szövegrészek segítik őket a megvásárlásra érdemes elektronikus könyvek kiválasztásakor. A résztvevők egy része a készülék egyéb funkciót is, pl. az MP3-lejátszást, elektronikus levelezést is tesztelte, és többségében nemigen vált megelégedésére, habár az egyik hallgató, aki a metróban olvasás közben zenehallgatásra is használta a Kindle-t, üdvözölte a médiumok ekképpen megvalósuló konvergenciáját.

Ahogy fentebb említettük, a felmérésben résztvevő hallgatók mindegyike rendelkezett valamilyen egyéb hordozható készülékkel, amely tény csupán további frusztráció forrása volt, lévén többségük már megszokta az érintőképernyős technológiát, amely utóbbi a Kindle-nek egyelőre nem érénye.

Az olvasási szokásokra, úgy tűnik, pozitív befolyással volt a készülék. A beszámolókból egyöntetűen kiderül, hogy a résztvevők jóval többet olvastak a felmérés ideje alatt, mint annak előtte. Elsősorban a rövidebb írások, főként az újságcikkek „fogyasztásának” mértéke növekedett meg. Olyanok is lelkes újságolvasóvá váltak, akikre azelőtt nem volt jellemző ez a tevékenység, mások pedig azokat a cikkeket is elolvasták ezúttal, amelyeket

korábban átlapozták. Mindez a Kindle kényelmes használhatóságát dicséri. Többek szerint a készülék főként kevésbé hosszú, 30-45 perces szövegek elolvasására alkalmas, valamint jó kiegészítője, de nem helyettesítője a hagyományos könyveknek. Ezek a vélekedések is a médiumok hatékony konvergenciája mellett tették le a garast. Elrettentően hatott ugyanakkor az e-bookolvasó magas ára, valamint a korlátozások, amelyek miatt máshonnan letöltött tartalmakat nem lehet a Kindle-ön megjeleníteni, illetve a már feltöltött elektronikus könyvünket sem másokkal megosztani, sem más típusú készüléken olvasni nem tudjuk. Ezek a hiányosságok útjában állnak a készülék szélesebb körű használatának például a könyvtárakban, ahol – a résztvevők álláspontja szerint – több területen is hasznosíthatóak lennének a könyvkölcsönzéstől kezdve a gyűjteményszervezésig. A tartalmi megszorítások miatt nem funkcionálhat az e-bookolvasó egyelőre „zsebkönyvtárként” sem. A hallgatók szerint a Kindle-nek a könyvtárak mellett az oktatásban is nagy hasznát lehetne venni például a tananyagok használati szempontból is kényelmes és papírkímélő archiválása terén.

A cikk szerzői rámutatnak, hogy a vizsgálat eredményei alapján messze nem általánosíthatunk, lévén egyfelől egy kicsiny, a használói szokásaik és egyéb jellemzőik tekintetében is hasonló sze-

mélyekből álló csoport szolgált a felmérés alanyaként, másrészt az egy hét, ameddig a Kindle-t a hallgatók tesztelheték, terjedelmesebb olvasmányok esetén ugyancsak rövid időnek bizonyul. A harmadik ok, amiért is az eredményeket fenntartásokkal érdemes kezelni, az adatgyűjtés önbeszámoló (self-report) alapuló módszere.

Összegezve, a vizsgálat rámutatott, hogy a Kindle használata jól illeszkedik a hallgatók mindennapi tevékenységeinek körébe, és az elektronikus tartalom kezelésére vonatkozó korlátozások, a megosztás és a tulajdonlás kapcsán felmerülő problémák kiküszöbölésével egy olyan technológia elterjedésének lehetünk majd tanúi, amely hasonló mértékben formálhatja át a könyvpiacot, mint ahogyan az Apple iPod megjelenése a zeneipart, egyszerűsített új megvilágításba helyezve a könyvtárak információszolgáltató szerepét a digitális környezetben.

/PATTUELLI, M. Cristina – RABINA, Debbie: Forms, effects, function: LIS students' attitudes towards portable e-book readers. = Aslib Proceedings: New Information Perspectives, 62. kötet. 3. sz. 2010. p. 228–244./

(Dancs Szabolcs)

Refinder – a hiperlinkek következő generációja

A Gnowsis internetes cég által kifejlesztett Refinder nevű szoftver lehetővé teszi az adatok online és offline módban való összekapcsolását és ezáltal egyfajta elektronikus emlékezet létrehozását.

"Napjainkban rendkívül sok információt szórunk szét az asztalunkon, a wikikben, a Twitternél, a Facebookon vagy az Evernote rendszerben. Ezek után nem csoda, hogy már nem látjuk át a dolgokat. De szerencsére van egy megoldásunk a problémára: minden adatot össze kell kötnünk" - jelentette ki Leo Sauermann, a Gnowsis internetes vállalat alapítója és vezetője. A Gnowsis által megalkotott és egyelőre béta állapotú Refinder segítségével mindez lehetővé válik.

A programnak már elkészült a Microsoft Outlookkal kompatibilis kiegészítője, így a felhasználók minden kapcsolati és időpont-adatukat, honlapcímeiket, egyéb hivatkozásokat, valamint a különböző formátumú fájljaikat összekapcsolhatják és azokat egyetlen ablakban láthatják. Az alkalmazás leginkább úgy foglalkozhat össze, hogy míg a Google az új információkat találja meg, addig a Refinder a már ismert adatokat böngészi át.

A szoftver fejlesztése gőzerővel folyik. Az Outlook-plugin mellett hamarosan egy Gmail, majd egy iPhone-, egy Twitter-, egy Dropbox- és egy Basecamp-kiegészítő is készül. A Google támogatja az ötletet, de igényt tart a forgalom 20%-ára. A távlati cél az, hogy a program minden operációs rendszeren elérhető legyen és hogy minél több hagyományos, illetve webes alkalmazásba integrálják.

A Refinder jelenleg még nem kiforrott, ezért a szoftver most ingyenesen letölthető és tesztelhető. A jövőben azonban lesz majd fizetős változat, 5-7 eurós havidíjjal. A Refinder alapjául a NEPOMUK nevű európai uniós projekt szolgált. A NEPOMUK-ot az Európai Unió 17 millió euróval támogatta és Sauermann részt vett a programban. A Refinderrel párhuzamosan ugyanakkor elindult a CALO nevű amerikai projekt is, amelynek a költségvetése 200 millió dollár. Ekkora összegek elérhetetlenek az európai szakemberek számára. Sauermann megjegyezte, hogy ők csupán öten vannak, és annak is örülnének, ha valaki 150 000 euróval támogatná a Refinder további fejlesztését.

/SG.hu Hírlevél, 2010. december 7., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Science of Synthesis

Houben-Weyl Methods of Molecular Transformations®

- The most effective and reliable methods for group transformations
- Covers all fields of organic chemistry
- Continuously updated (4 releases per year)

Pharmaceutical Substances

Syntheses | Patents | Applications

- All approved active pharmaceutical ingredients (APIs)
- Continuously updated
- Structure searchable

Science of Synthesis 3.8

Table of Contents

- Organometallics
 - Val. 1. Compounds with Transition Metal-Carbon Bonds and Compounds
 - Organometallic Complexes of Nickel
 - Nickel Complexes of 1,3-Dienes
 - Diene-Diene Cycloadditions
 - Diene-Alkyne Reductive Cyclizations
 - 1,4-Quinone of Dienes
 - Hydrogenation of Dienes
 - Nickel-Alkyne Complexes
 - Nickel-Alkene Complexes
 - Organometallic Complexes of Palladium
 - Organometallic Complexes of Platinum
 - Organometallic Complexes of Cobalt
 - Organometallic Complexes of Rhodium
 - Organometallic Complexes of Ruthenium
 - Organometallic Complexes of Iridium
 - Organometallic Complexes of Osmium
 - Val. 2. Compounds of Group 1, 2 (Zn, Cd, Hg, Cu, Ag, Au)
 - Val. 3. Compounds of Group 13 (Al, Ga, In, Tl, Sn, Pb, Bi, Sb, As, Se, Te, Po)
 - Val. 4. Compounds of Group 14 (Si, Ge, Sn, Pb)
 - Val. 5. Boron Compounds
 - Val. 6. Compounds of Group 15 (N, P, As, Sb, Bi)
 - Val. 7. Compounds of Group 16 (S, Se, Te)
 - Val. 8. Compounds of Group 17 (F, Cl, Br, I, At)
 - Val. 9. Compounds of Group 18 (He, Ne, Ar, Kr, Xe, Rn)
 - Metals
 - Compounds with Four and Three Carbon-Heteroatom Bonds
 - Compounds with Two Carbon-Heteroatom Bonds
 - Compounds with One Carbon-Heteroatom Bond
 - Compounds with All-Carbon Functions

Method 2: Diene-Diene Cycloadditions

Montgomery, J., in Science of Synthesis, 1 (2001), p.13

Information on Science of Synthesis Volume 1

The most widely used application of **nickel**-diene complexes is the dimerization of 1,3-dienes. Pioneering studies by Wille demonstrated many different modes of coupling, including dimerization, trimerization, and oligomerization of 1,3-dienes. An overview of the product classes that may be obtained from 1,3-dienes is provided in Scheme 4 (see also Houben-Weyl, vol. 8, pp. 89 and 90-92). The initially formed **nickel** complexes 1 and 6 have not been isolated. However, the complexes may be stabilized by the addition of phosphines, and **m-allyl** complexes 7-8 have been prepared and characterized.

Scheme 4 Products of **Nickel** Catalyzed Diene-Diene Dimerization and Trimerization^[9,11]

Science of Synthesis: Organic and organometallic synthetic methods critically evaluated by experts – an authoritative information resource

Pharmaceutical Substances: Your reliable source for the syntheses of active pharmaceutical ingredients.

Thieme Pharmaceutical Substances

Atorvastatin calcium

Synonyms: C-881, VM-548, C16A28

ATC: B01AC06

Use: Hypocholesterolemia, HMG-CoA-reductase inhibitor

Chem. Name: [R⁺,R⁻]-2-[4-(fluorophenyl)-5-hydroxy-5-(1-methyl-1H-pyridin-3-yl)-4-[(phenylamino)acetyl]-1H-pyridin-1-yl]heptanoic acid calcium salt (2:1)

Formula: C₃₃H₃₉CaF₂N₂O₇

MW: 1155.36 g/mol

CAS- RN: 134523-09-8

Free acid

Formula: C₃₂H₃₇N₂O₆

MW: 508.65 g/mol

CAS- RN: 134523-00-8

Substance Classes

Antilipid
Fluorocarboxylic acids
Heptanoic and heptanoic acids
Hydroxy acids
Pyridines

Synthesis Path

Key synthetic methods

For more information and a free trial please contact:

Thieme Institutional Sales
E-mail: eproducts@thieme.de
Tel.: +49-7 11-89 31-407

